

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสำรวจวรรณกรรมในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยเชิงโครงสร้างและผู้กระทำการในการเกิดการเมืองแบบประชานิยมของไทย: ศึกษากรณีรัฐบาลพรรคไทยรักไทย โดยมีหัวข้อที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดที่เน้นโครงสร้างเป็นตัวกำหนด
 - 1.1 ทฤษฎีของ Talcott Parsons
 - 1.2 แนวคิดมาร์กซิสม์ (Marxism)
 - 1.3 แนวคิดมาร์กซิสม์ที่เน้นโครงสร้าง (Structural Marxism)
 - 1.4 การท้าทายของแนวคิด Post-Struturalism และ Postmodernism
2. Structuration Theory ของ Anthony Giddens
 - 2.1 การปฏิเสธทวิลักษณ์นิยมในการวิเคราะห์สังคม
 - 2.2 ทวิภาวะของโครงสร้าง (The Duality of Structure)
 - 2.3 อำนาจ ผู้กระทำและวิภาษวิธีของการควบคุม
3. "Structure" ของ Giddens กับ "Habitus" ของ Bourdieu
4. แนวคิดที่เน้นผู้กระทำการเป็นตัวกำหนด
 - 4.1 แนวคิด Symbolic InterActionism/ SI
 - 4.2 แนวคิด Phenomenology
 - 4.3 แนวคิด Ethnomethodology
5. วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง
6. แนวคิดประชานิยม
7. แนวความคิดการตลาดทางการเมือง
8. กรอบแนวคิดการวิจัย
9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Agency-Structure (เชษฐา พวงหัตถ์, 2546, หน้า 6) เป็นมโนทัศน์ที่เริ่มปรากฏตัวเมื่อไม่นานมานี้ซึ่งจะมีความชัดเจนมากขึ้นด้วยการพิจารณาจากข้อเสนอของนักทฤษฎีและสำนักคิดต่าง ๆ ที่ให้ความหมายกับทั้งสองคำนี้และทำความเข้าใจลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของทั้งสองคำนี้ด้วยวิธีที่แตกต่างกัน ดังนี้

แนวคิดที่เน้นโครงสร้างเป็นตัวกำหนด

1. ทฤษฎีของ Talcott Parsons

งานเขียนของ Parsons ได้กำหนดเงื่อนไขสำหรับตัวแบบในการศึกษาสังคมโดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบระดับ Macro มากกว่าระดับ Micro ซึ่งเห็นได้จากข้อเสนอที่ว่าระบบสังคม (Social System) มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคมของปัจเจกบุคคลทั้งหลาย

1.1 กรอบความคิดของ Parsons

ในงานเขียนเรื่อง The Structure of Social Action นั้น Parsons ให้ข้อสรุปว่าสามารถสร้างทฤษฎีที่เป็นสากลเกี่ยวกับการกระทำทางสังคม (A General Theory of Social Action) ได้ โดยทฤษฎีดังกล่าวนี้จะต้องปฏิเสธฐานคติของบรรดาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทั้งหลายที่มีอยู่ซึ่งมุ่งชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจทางเศรษฐกิจอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ มนุษย์จะกระทำการบนพื้นฐานของการใช้เหตุผลเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว (Rational Self-interest) เท่านั้น ฐานคติเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะมองว่า ความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีอยู่แล้วในสังคม

Parsons ยืนยันว่า ความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นผลมาจากอิทธิพลของค่านิยมบางอย่าง เช่น ความเชื่อในครอบครัวหรือความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตมนุษย์ มนุษย์มักจะยอมรับค่านิยมดังกล่าวเพื่อป้องกันแนวโน้มไปสู่การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและเพื่อลดโอกาสที่จะถูกลงโทษจากภายนอก เช่น การลงโทษทางกฎหมายหรือการถูกขับออกจากชุมชน/ สังคม เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะของกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ “ปทัสถานทางสังคม” (Social Norms) เป็นแนวทางสำหรับการกระทำและวางพื้นฐานอยู่บนค่านิยมที่กลายเป็นลักษณะทั่วไปของชีวิตทางสังคม Parsons นำเอาความคิดส่วนนี้มาจากการเขียนของ Durkheim ซึ่งให้ความสำคัญอย่างมากกับบทบาทของความเชื่อที่ยึดถือร่วมกันและค่านิยมต่าง ๆ ที่เป็นเสมือน “กาว” ที่ประสานความเป็นเอกภาพและความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้กับสังคม

Gouldner ชี้ให้เห็นว่า งานเขียนของ Parsons เป็นความพยายามที่จะปกป้อง (โครงสร้าง) ของสังคมทุนนิยมจากการวิพากษ์วิจารณ์ที่ปรากฏในงานวิเคราะห์แนว Marxist แม้ว่าทั้ง Marx และ Parsons ต่างก็มองทุนนิยม (Capitalism) ว่าเป็น ระบบสังคม (Social System) แต่ทั้งสองคนก็ใช้วิธีการที่แตกต่างกันในการวิเคราะห์ระบบทุนนิยม Marx มองสังคมทุนนิยมว่ามีลักษณะที่ขูดรีดที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและถูกครอบงำด้วยแรงจูงใจที่มุ่งสู่กำไร ขณะที่ Parsons ยอมรับว่าทุนนิยมมีแนวโน้มเคลื่อนตัวไปสู่รูปแบบอุดมคติที่ Parsons เชื่อว่าเป็นระบบที่เที่ยงธรรมและเปี่ยมด้วยคุณธรรมซึ่งปัจเจกบุคคลทั้งหลายได้รับผลตอบแทนจากความพยายามที่พวกเขาได้ลงทุนลงแรงไป แทนที่ Parsons จะมีภาพลักษณ์ในแง่ลบต่อสังคมทุนนิยมที่เต็มไปด้วยการบังคับอันเนื่องมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ถูกขูดรีดและถูกควบคุมโดยชนชั้นนายทุนที่

ครอบครัว Parsons กลับเน้นให้เห็นถึงศักยภาพของปัจเจกบุคคลทั้งหลายที่จะได้รับผลประโยชน์จากระบบและสามารถควบคุมอนาคตของพวกเขาได้ ดังนั้น Parsons จึงเสนอหลักการเรื่อง “การกระทำโดยสมัครใจ” (Voluntarism) ของชีวิตทางสังคมซึ่งหมายถึง ชีตความสามารถของมนุษย์ที่จะกระทำการบนพื้นฐานของการตัดสินใจ ความปรารถนาและการกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ด้วยตัวของเขาเอง มิใช่จากการถูกบีบบังคับจากตัวระบบเศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันด้านความมั่งคั่งและอำนาจ ขณะเดียวกัน Parsons ก็เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของค่านิยมหลักที่ทำให้เกิดบูรณาการทางสังคม (Social Integration) ค่านิยมและปทัสถานเหล่านี้แสดงบทบาทที่เป็นอิสระในสังคม โดยมีได้เป็นภาพสะท้อนหรือถูกกำหนดโดยความจำเป็นของตัวระบบเศรษฐกิจแต่อย่างใด

1.2 แนวคิดเรื่องระบบสังคม

จากแนวคิดของ Parsons การสร้างเป็นตัวแทนว่าด้วยระบบสังคม (Social System) ในลักษณะต่าง ๆ แสดงในตารางที่ 2-1 จะเห็นว่า กรอบความคิดของ Parsons ระบบสังคมเป็นระบบที่มีการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจนมากที่สุดรวมถึงการสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมทั้งหมดมีความสัมพันธ์ต่อกัน

ตารางที่ 2-1 ระดับและรูปแบบของระบบ (System Levels) ในทฤษฎีของ Parsons

ระบบหรือระดับ	รูปแบบของประสบการณ์
1 The Physiological System	The Body
2 The Personality System	Individual Psychology
3 The Social System	Roles and Positions
4 The Cultural System	Knowledge, Literature, Art and Other Human Products

ข้อดีของตัวแทนทางทฤษฎีอย่างเช่นตัวแทนของ Parsons นี้ ก็คือช่วยให้เราสามารถเข้าใจความซับซ้อนดังกล่าวด้วยการแยกหน่วยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบออกมาและพิจารณาการทำหน้าที่ของมันในลักษณะที่เป็นระบบได้ อย่างไรก็ดีตาม เราจำเป็นต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ตัวแบบนี้เป็นการจำลองความเป็นจริงให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจเท่านั้น ประเด็นที่ควรให้ความสนใจก็คือวิธีการที่ระดับของระบบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม (Society) ในฐานะที่เป็นโครงสร้าง (Structure) และกิจกรรมของ (Activities/ Actions) ปัจเจกบุคคลทั้งหลายในฐานะเป็นผู้กระทำการ (Agency)

1.3 “ความต้องการ” ของระบบสังคม

แม้ว่าระบบทั้งสี่ระบบซึ่งได้แก่ ระบบกายภาพ (Physiological System), ระบบบุคลิกภาพ (Personality System), ระบบสังคม (Social System) และระบบวัฒนธรรม (Cultural System) แสดงในตารางที่ 2-1 จะเห็นว่า ระบบสังคมเป็นระบบที่มีการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจนมากที่สุดและสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมทั้งหมดซึ่ง Parsons นำเสนอความคิดในเรื่องนี้ในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคม อย่างไรก็ตาม Parsons เชื่อว่า ระบบต่าง ๆ แต่ละระบบมีความต้องการ (Needs) ที่จะต้องได้รับการสนองตอบเพื่อที่ว่าระบบนั้น ๆ สามารถดำรงอยู่และทำหน้าที่ได้อย่างราบรื่นต่อเนื่องตลอดไปซึ่ง Parsons มองว่ามีความต้องการของระบบสังคมหลัก ๆ 4 อย่างที่ทำหน้าที่โดยองค์ประกอบสำคัญของสังคม

ตารางที่ 2-2 ความต้องการและการตอบสนองความต้องการของระบบ

ความต้องการของระบบสังคม	ได้รับการตอบสนองโดย
1 Adaptation	The Economy-Money
2 Goal Attainment	The Political System-Power
3 Integration	Social Controls, Legal and Informal-Influence
4 Pattern Maintenance	Socialisation-Commitment

จากตารางที่ 2-2 Parsons ใช้การแบ่งประเภทนี้ในการสร้างกรอบความคิดสำหรับวิเคราะห์สถาบันหลัก ๆ ที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม สถาบันหลัก ๆ แต่ละสถาบันทำหน้าที่สนองตอบความต้องการที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยรวมทั้งหมด การปรับตัว (Adaptation) เป็นหน้าที่หลักอันแรกที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและความมั่งคั่งในด้านเศรษฐกิจด้วยการนำเอาสิ่งต่าง ๆ ในสถานะแวดล้อมมาใช้ ทรัพยากรที่ขับเคลื่อนการทำงานให้กับการทำหน้าที่ในส่วนนี้ก็คือ เงิน (Money) ส่วนการเมืองจะทำหน้าที่ในการทำให้บรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) โดยการประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการใช้อำนาจที่ชอบธรรม (The Legitimate use of Power) ถ้าสองส่วนแรกทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหา “ภายนอก” อีกสองส่วนที่เหลือก็จะทำหน้าที่เกี่ยวกับความต้องการภายในของสังคมด้วยการใช้อิทธิพลของความเป็นชุมชนทางสังคมป้องกันมิให้สังคมตกอยู่ในสภาวะวุ่นวายไร้ระเบียบอันเนื่องมาจากความขัดแย้งภายใน

1.4 ปัจเจกบุคคลและสังคม: ความเชื่อมโยงระหว่าง Macro-Micro

Parsons พยายามชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล (Individual) และสังคม (Society) Parsons มองสังคมในลักษณะที่เป็นลำดับชั้นที่มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันหรือที่เรียกว่า "ระดับของระบบ" (System Levels) ทรรศนะของ Parsons เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคมจึงเป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นถึงกลไกที่มีหน้าที่หลักในการโยงยึดระดับที่แตกต่างเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยเชื่อว่า บทบาททางสังคม (Social Role) ซึ่งมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการเชื่อมโยงบุคลิกภาพของตัวบุคคลเข้ากับระบบต่าง ๆ ของสังคม บทบาท (Role) เป็นเสมือนสะพานเชื่อมปัจเจกบุคคลทั้งในฐานะเป็นองค์ประกอบทางชีววิทยาและระบบบุคลิกภาพเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของสังคมที่อยู่ในรูปแบบของระบบทางสังคมและวัฒนธรรม จากการที่บทบาททางสังคมซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักของสังคมสามารถทำหน้าที่ของมันได้ ความต้องการและแรงจูงใจอันเป็นลักษณะเฉพาะจะเป็นไปตามการจัดระเบียบของสังคม ในทางกลับกัน ค่านิยมทางวัฒนธรรมและปทัสถานที่ทำให้สังคมมีลักษณะเฉพาะนั้น จะปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของคนโดยผ่านระบบของบทบาททางสังคม

ตามความเชื่อของ Parsons การกระทำของปัจเจกบุคคลที่สอดคล้องกลมกลืนกับบริบททางสังคมเกิดขึ้นได้เนื่องจาก พวกเขาารู้สึกว่ามีความต้องการที่จะตอบสนองความคาดหวังที่มีต่อบทบาทต่าง ๆ ความต้องการเหล่านี้เกิดขึ้นจากเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก ในระหว่างกระบวนการให้การเรียนรู้ทางสังคม พ่อแม่รวมถึงบุคคลสำคัญอื่น ๆ จะปลูกฝังค่านิยมทางด้านจริยธรรมและแบบแผนของพฤติกรรมที่เหมาะสมให้กับลูก ๆ ปัจเจกบุคคลเหล่านี้ที่เมื่อเติบโตขึ้นมาก็มักมีแนวโน้มที่จะยึดมั่นอยู่กับความคาดหวังที่มีต่อบทบาทที่พวกเขาได้เรียนรู้มาและในฐานะเป็นพิมพ์เขียวสำหรับการดำเนินพฤติกรรมต่อไปทั้งนี้เพื่อลดความไม่แน่นอนและกำหนดแนวทางให้การดำเนินพฤติกรรม สิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้เหล่านี้เป็นเสมือนกติกาที่พวกเขาใช้ร่วมกันและเป็นเสมือนคลังสะสมฐานความรู้ที่พวกเขาสามารถนำไปใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและความต้องการที่จะเข้าไปมีความเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ และประการที่สอง การยึดมั่นในมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมในรูปแบบของบทบาทนี้เองที่ทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับการยอมรับและความไว้วางใจอันทำให้เกิดพฤติกรรมร่วมที่สอดคล้องกัน

1.5 ข้อพิจารณาที่มีต่อความคิดของ Parsons

1.5.1 มนุษย์หุ่น: ปัญหาเรื่องโครงสร้างเป็นตัวกำหนด

การมองมนุษย์ในฐานะเป็นผู้แสดงบทบาท (Role - Player) ซึ่งกลืนปทัสถานและค่านิยมของสังคมเข้ามาไว้ในตัว ทำให้ Parsons ถึงกับกล่าวว่า มนุษย์เป็นทั้งผู้ที่ชอบอยู่รวมกันเป็นสังคมและเป็นปัจเจกบุคคลในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม วิธีการที่ Parsons นำมาใช้ในการเชื่อมโยงประเด็นเหล่านี้เข้าด้วยกันนั้นทำให้ความคิดของเขาถูกโจมตีว่ามีลักษณะของการถูกกำหนด (Determinism) Parsons รวมทั้งนักสังคมวิทยาคนอื่น ๆ ที่ให้ความสำคัญกับสถาบันให้ความสำคัญ

กับปัญหาเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) มากกว่าการผลิตทางสังคม (Social Production) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ Parsons ประสบความสำเร็จมากกว่าในการชี้ให้เห็นถึงวิธีการที่สถาบันทางสังคมสามารถดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมาได้ด้วยการทำงานกิจกรรมของสมาชิกในสังคม ตัวอย่างเช่น กิจกรรมประจำวันของเจ้าหน้าที่และคนไข้ในโรงพยาบาลได้ผลิตซ้ำแบบแผนการจัดองค์การซึ่งทำให้คนทั่วไปทราบว่าเป็นโรงพยาบาล

1.5.2 การให้ความสำคัญกับบูรณาการของสังคม

ในระดับของกลุ่มและสังคม Parsons ให้ความสำคัญน้อยมากกับเรื่องของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มและส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม ถ้ามองจากจุดนี้ ตัว Parsons เองก็เป็นนักคิดแนวอนุรักษนิยมที่ละเลยลักษณะที่ขูดรีดและไม่เสมอภาคของสังคมทุนนิยมอันเป็นผลมาจากการแบ่งแยกและความขัดแย้ง เห็นได้ชัดเช่นกันว่า Parsons เน้นมากเกินไปเกี่ยวกับความสมานฉันท์และบูรณาการระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อย่างเช่น เจ้าของทุนและคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมทำนองเดียวกัน เมื่อ Parsons พูดถึงปริวิตกที่เป็นสถาบันหลักอย่างเช่น ครอบครัว, เศรษฐกิจ, การเมืองและศาสนา เป็นต้น ดูเหมือนว่า Parsons จะทึกทักว่ามีบูรณาการในระดับสูงระหว่างสถาบันเหล่านี้ซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนความร่วมมือกันและผลประโยชน์ที่ทับซ้อนกันอยู่

1.5.3 ปัญหาเรื่องอำนาจและอุดมการณ์

ในทฤษฎีของ Parsons โครงสร้างอำนาจของสังคม (Power Structure) เป็นวิธีการอันชอบธรรมที่สร้างหลักประกันให้กับและอ้างไว้ซึ่งระเบียบของสังคมที่วางพื้นฐานอยู่บนการให้อำนาจตอบแทนสำหรับความพยายามและความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นตามมา รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งบนพื้นฐานของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นตัวอย่างของการใช้อำนาจอันชอบธรรมดังกล่าว ในแง่นี้ รัฐบาลได้รับฉันทามติจากประชาชนให้เป็นผู้ใช้กลไกในการประสานงานและกระจายทรัพยากรของสังคม Parsons จึงถูกมองว่า มองข้ามการใช้อำนาจในลักษณะของการกดบังคับซึ่งซ่อนพรางอยู่เบื้องหลังการทำงานที่ปกติของรัฐบาล ขณะที่ Parsons ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจอันชอบธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ ให้กับสังคมแต่เขาก็มองข้ามลักษณะอันเป็นข้อจำกัด ในแง่ที่เขาองไม่เห็นข้อเท็จจริงที่ว่าการใช้อำนาจสามารถกลายเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้คนกลุ่มหนึ่งควบคุมคนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจริง ๆ แล้วก็สามารถอ้างความชอบธรรมได้ด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าอำนาจเป็นเครื่องมือในการอ้างไว้ซึ่งความไม่เสมอภาค แม้ว่าความชอบธรรมจะถูกยกมาเป็นเหตุผลรองรับก็ตาม ความเข้าใจในเรื่องอำนาจของ Parsons ไม่ได้ครอบคลุมถึงกรณีที่ว่าแม้แต่สำหรับรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยนั้น อำนาจทางการเมืองอาจจะถูกฉวยใช้ให้เป็นเครื่องมือในการทำให้คนในสังคมต้องยอมโอนอ่อนผ่อนตามได้

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า Parsons มีแนวโน้มที่จะให้นิยามของ Action ในลักษณะที่ค่อนข้างหยุดนิ่ง แน่แน่นอนว่าเราคงต้องให้ความสนใจกับลักษณะที่พลวัตรของกิจกรรมทางสังคมด้วยเพื่อที่จะได้

สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับ Macro และ Micro เข้าด้วยกันในเมื่อชีวิตประจำวัน พวกเรามีประสบการณ์กับความจริงทางกายภาพจำนวนมากที่มีลักษณะเฉพาะแต่มีความสัมพันธ์กัน สังคมก็มีได้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมา เราเชื่อว่าเรามีลักษณะเฉพาะของมันและมีความแตกต่างไปจากอากาศที่เราหายใจเข้าไปหรือจากสัตว์และยวดยานที่เราต้องอยู่ร่วมกับมัน กระนั้น เราก็แน่ใจเช่นกันว่าสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดล้วนสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกัน เราพบว่าวิธีคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แบบนี้มีลักษณะที่เป็นธรรมชาติและเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน ในทำนองเดียวกัน สังคมก็ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน ทว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

2. แนวคิดสายมาร์กซิสต์ (Marxism)

คำว่า Structural (เชิงโครงสร้าง/ ให้ความสำคัญกับโครงสร้าง) ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า นักคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีมาร์กซิสต์นี้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของสังคมด้าน โครงสร้าง (Structure) หรือระดับ Macro ที่อยู่คนละขั้วกับองค์ประกอบด้านกระทำ/ ผู้กระทำการ (Action/ Agency) หรือระดับ Micro Structural

2.1 ความคิดพื้นฐานบางประการของ Marx

2.1.1 วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism)

ฐานคติที่สำคัญที่สุดของหลักการอันนี้ก็คือ กิจกรรมทางสังคมได้รับอิทธิพลอย่างมากจากปัญหาทางด้านวัตถุที่เกี่ยวกับการผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นความจำเป็น พื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ นับตั้งแต่สังคมมนุษย์ยุคแรกเริ่ม (สังคมเผ่า) ปัญหาเหล่านี้ได้ นำไปสู่การกระทำกิจกรรมทางสังคม วิธีการในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตทางวัตถุเหล่านี้ แตกต่างกันไปจากยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ยุคหนึ่งและรูปแบบของสังคมที่สอดคล้องกันไปสู่อีกยุคสมัยหนึ่งในสังคม (ทุนนิยม) สมัยใหม่ ปริมาณพลของการทำงานและการจัดระเบียบสังคมใน รูปของการแบ่งงานกันทำ สามารถตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่เพียงแต่ ความจำเป็นพื้นฐานอย่างเช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่สินค้าและบริการอื่น ๆ ที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นได้ถูกผลิตขึ้นมาในระบบเศรษฐกิจที่มีความก้าวหน้าด้าน อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี

2.1.2 พัฒนาการของสังคม

มุมมองอีกอันหนึ่งของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ก็คือ ความคิดที่ว่าสังคมสมัยใหม่ ปรากฏตัวขึ้นมาจากรูปแบบของสังคมก่อนหน้านี้ Marx มองเห็นขบวนการที่ก้าวหน้าจากสังคมเผ่าใน ยุคสมัยแรก ๆ ผ่านสังคมโบราณอย่างเช่น กรีกและโรมันไปสู่สังคมพิวดัลในยุคกลางจนมาถึงรูปแบบของ สังคมทุนนิยมสมัยใหม่ในที่สุด Marx เรียกสังคมรูปแบบนี้ว่าสังคม “กระฎุมพี” (Bourgeois Society)

เนื่องจาก บทบาทที่ครอบงำของชนชั้นกรรมาชีพหรือชนชั้นกลางที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม สำหรับ Marx ขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ก็คือ การโค่นล้มระบบทุนนิยม ด้วยการลุกฮือขึ้นมาปฏิวัติของชนชั้นผู้ใช้แรงงานและการสถาปนาสังคมคอมมิวนิสต์ (Communist Society) แทนที่

2.1.3 สังคมในฐานะเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์

ทั้งสองประเด็นที่กล่าวถึงข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของมิติทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อการวิเคราะห์สังคม Marx เชื่อว่า แท้ที่ผ่านมามักหลงลืมไปว่ารูปแบบของสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่ครอบงำเป็นผลผลิตของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์โดยเฉพาะในปริบททางเศรษฐกิจ ในแง่นี้ เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจสังคมทุนนิยมในบริบทของสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นก่อนหน้า รูปแบบต่างๆ ของความไม่เท่าเทียมทางชนชั้นและความสัมพันธ์ทางอำนาจจะต้องถูกมองว่าเป็นผลผลิตที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยมีได้เป็นสภาวะการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงไม่ได้และยังเน้นอีกด้วยว่า เราจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าประวัติศาสตร์ในที่นี้ก็คือ ประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะชนชั้นทางสังคม เพื่อสถาปนาการครอบงำในปริบทของการผลิต (เศรษฐกิจ) และการเมือง

2.1.4 ความสำคัญของพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Economic Base)

กรอบความคิดของ Marx ส่วนใหญ่วางอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า สถาบันทางเศรษฐกิจมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในสังคม คนที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าและบริการ (ชนชั้นกลาง) เป็นผู้ที่มีอำนาจ พวกเขาได้รับผลประโยชน์จากการขูดรีดชนชั้นกรรมาชีพที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการของพวกเขา ตามความคิดของ Marx ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่อยู่ในลักษณะของการขูดรีดนี้เป็นรากฐานของสังคมทุนนิยม สถาบันทางการเมือง กฎหมายและศาสนาล้วนก่อตัวขึ้นมาจากพื้นฐานนี้และทำหน้าที่รองรับความถูกต้องชอบธรรมและปิดบังความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบเศรษฐกิจ Marx ต้องการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โครงสร้างส่วนล่าง (Infra Structure) และสถาบันต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจโครงสร้างส่วนบน (Super Structure)

2.1.5 การแบ่งแยกทางชนชั้น (Class Divisions)

นอกจาก Marx ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบนแล้ว Marx ยังได้ชี้ให้เห็นถึงการแบ่งแยกชนชั้นที่เกิดขึ้นภายในสังคมด้วยตัวแบบพื้นฐานเรื่องชนชั้นของ Marx ในสังคมสมัยใหม่ทั้งหลายประกอบด้วยสองชนชั้น โดยชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (ชนชั้นกรรมาชีพ) จะล่าแดงอำนาจเหนือชนชั้นกรรมาชีพไร้มลทิน ส่วนบรรดากลุ่มที่อยู่

คั่นกลาง (Intermediate Groups) จะถูกดึงเข้ามาอยู่กับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งในชนชั้นหลักทั้งสองชนชั้น การแบ่งแยกชนชั้นวางพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีลักษณะขูดรีดโดยที่ชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต จะดูดซับเอามูลค่าที่ชนชั้นกรรมกรผลิตได้ในรูปของผลกำไรมากกว่าที่จะตอบแทนในรูปของค่าจ้างที่เป็นธรรม ความสัมพันธ์ของการครอบงำนี้สามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจาก ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของทรัพยากรอำนาจ ชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมีเงิน (ทุน) ทรัพย์สินและกฎหมายที่ถือหางฝ่ายตนอยู่ในมือ ขณะที่บรรดากรรมกรมีแค่เพียงพลังแรงงานติดตัวเท่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จึงมีพื้นฐานอยู่บนความขัดแย้งด้านผลประโยชน์และพร้อมที่จะปะทุเป็นความขัดแย้งที่เป็นปฏิปักษ์กันภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวนี้ Marx คาดการณ์ว่าในที่สุดชนชั้นกรรมกรจะตระหนักถึงลักษณะที่แท้จริงของสถานะที่ถูกขูดรีดของพวกเขาและลุกฮือขึ้นมาโค่นล้มระบอบที่กดขี่และกักขังพวกเขาไว้ในกรงขังของการถูกเอารัดเอาเปรียบ ชนชั้นกรรมกรจะสถาปนาสังคมคอมมิวนิสต์ (Communist Society) ที่คนในสังคมมีความเท่าเทียมกันขึ้นมาแทนที่สังคมกระฎุมพีแต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเติบโตของกลุ่มที่อยู่ตรงกลาง (Intermediate Groups) ได้แก่ ชนชั้นกลางใหม่ (New Middle Classes) สิ่งที่เราควรนำมาพิจารณาในที่นี้ก็คือ Marx ทำให้เราหันมาให้ความสนใจประเด็นสำคัญ ๆ หลายประเด็นซึ่งขาดหายไปในงานเขียนของ Parsons ประเด็นแรก คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มในกรณีนี้หมายถึงชนชั้นซึ่งทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ที่จะเกิดความขัดแย้งทางสังคมอันเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของสังคมสมัยใหม่ ประเด็นที่สอง ก็คือ Marx ทำให้เราหันมาให้ความสนใจกับการวิเคราะห์เรื่องของอำนาจและการครอบงำในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างหลักประกันให้กับบูรณาการทางสังคมโดยรวมและการยอมรับของชนชั้นที่อยู่ใต้อำนาจโดยเฉพาะ

2.1.6 ความแปลกแยก (Alienation) ภายใต้ระบบทุนนิยม

Marx ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางด้านจิตวิทยาที่เกิดขึ้นจากการมีชีวิตอยู่ในโลกที่มีความขัดแย้งด้านผลประโยชน์และอำนาจอย่างรุนแรง โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มคนที่ตกเป็นเบี้ยล่างนั้น ปัญหาที่เกิดจากการถูกทำให้ไร้อำนาจเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ความแปลกแยก (Alienation) เป็นคำที่ Marx ใช้เพื่ออธิบายให้เห็นถึง สภาวะทางด้านจิตวิทยาที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลและกลุ่มทั้งหลายที่ไม่สามารถควบคุมเงื่อนไขในการดำรงชีวิต สภาพการทำงานและอนาคตของพวกเขาได้อย่างไรก็ตาม สำหรับ Marx แล้วภายใต้ระบบทุนนิยมนี้ ความแปลกแยกสามารถยกระดับไปสู่พลังในการโค่นล้มได้และนี่คือสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในประวัติศาสตร์สภาพการทำงานที่ถูกทำให้ไร้ความเป็นมนุษย์และสภาพการดำรงชีวิตเกิดขึ้นภายใต้ระบบตลาดเสรีที่มุ่งผลกำไรของทุนนิยม ในระบบเช่นนี้ มนุษย์ถูกตีราคาจากมูลค่าแรงงานที่พวกเขาสร้าง กล่าวคือ พวกเขาสามารถ

สร้างผลกำไรได้มากนักน้อยเพียงไรให้กับนายจ้างด้วยพลังแรงงาน (ทั้งแรงงานกายและแรงงานสมอง) อันเป็นสมบัติเพียงอย่างเดียวที่พวกเขามีติดตัว การสูญเสียความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นด้วยเหตุนี้และมนุษย์เกิดความรู้สึกว่าพวกเขาถูกทำให้ตัดขาดจากตัวตนที่แท้จริงของพวกเขาหรือจากคนอื่น ๆ

3. แนวคิดมาร์กซิสต์ที่เน้นโครงสร้าง (Structural Marxism)

3.1 มนุษย์ในฐานะผู้สนับสนุนหรือผู้แบกรับระบบทุนนิยม

การพิจารณาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่าง Agency/ Action (ผู้กระทำการ) และ Structure (โครงสร้าง) ในแนวคิด Marxism นั้น ให้ความสนใจน้อยมากกับกิจกรรมของปัจเจกบุคคลแต่กลับให้ความสนใจมากกว่ากับเรื่องความเป็นไปได้ของการกระทำร่วม (Collective Action) ดังนั้นสิ่งที่ Marx ให้ความสำคัญก็คือ ชนชั้นกรรมากร (Proletariat) ในฐานะเป็นพลังร่วมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปฏิวัติสังคมในที่สุด ดังนั้น แนวมาร์กซิสต์จึงจำเป็นต้องให้ความสนใจกับด้านที่เป็นเรื่องของชีวิตประจำวันและมีความแน่นอนมั่นคงของระบบทุนนิยม

3.2 บทบาทของอุดมการณ์

เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการมีแรงงานที่มีฝีมือและมีความเต็มใจที่จะทำงาน กรรมากรทั้งหลายจำเป็นต้องถูกฝึกฝนให้มีทักษะความสามารถเฉพาะ นอกจากนั้น พวกเขายังจำเป็นต้องมีเจตจำนงที่จะยอมรับตำแหน่งหน้าที่ที่เป็นรองในสังคม และจะต้องรับรู้ถึงตัวแบบของพฤติกรรมที่เหมาะสมซึ่งเน้นลักษณะอันเป็นธรรมชาติและหลีกเลี่ยงไม่ได้ของระบบอำนาจที่พันนาการพวกเขาเอาไว้ มิฉะนั้นพวกเขาอาจจะเริ่มตระหนักถึงธรรมชาติที่แท้จริงของระบบและเริ่มตั้งคำถามกับมันจนในที่สุดก็จะลุกฮือขึ้นมาต่อต้าน อุดมการณ์จะทำหน้าที่ของมันผ่านทางสถาบันครอบครัว การศึกษา รัฐ ซึ่งสถาบันเหล่านี้สนองตอบความต้องการและสร้างความมั่นใจว่าระบบทุนนิยมจะดำเนินต่อไปโดยไม่ถูกรบกวน อุดมการณ์ทำให้ประชาชนเกิดสามัญสำนึกในเรื่องชุดความเชื่อและวิถีทางในการมองโลกและตำแหน่งแห่งที่ของตนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมในการตกเป็นรองอีกทั้งเป็นเรื่องธรรมชาติอันหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.3 แนวคิดอื่นๆ ในสายมาร์กซิสต์และปัญหาเรื่อง “ปัจเจกบุคคล”

แนวคิดอื่นๆ ในสายมาร์กซิสต์ไม่ได้เดินรอยตามแนวคิดมาร์กซิสต์ที่เน้นโครงสร้าง (Structural Marxism) บางแนวคิดถึงกลับโต้แย้งนี้คือการบิดเบือนไปจากความคิดหลักของ Marx ในแง่ที่การเน้นที่โครงสร้างทำให้แนวคิดนี้มีความสุดโต่ง ปัจเจกบุคคลได้ถูกกลืนเข้าไปในโครงสร้างของสังคมโดยสิ้นเชิง โลกของปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันระดับ Micro ไม่ได้มีความสำคัญมากเท่ากับประเด็นเรื่องการครอบงำของโครงสร้างที่มีความสำคัญเหนือกว่า แม้ว่าแนวคิดอื่นๆ ที่ยึดความคิดของ Marx เป็นหลักจะเน้นความสำคัญของการกระทำ (Action) โดยเฉพาะการกระทำร่วม (Collective Action) ในฐานะเป็นวิธีการในการผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมอันเป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียมกันของระบบ

ทุนนิยม แต่แนวคิดเหล่านี้ก็ยังคงให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของชีวิตประจำวันของสังคม

3.5 จุดอ่อนของแนวคิดมาร์กซิสต์ที่เน้นโครงสร้าง

ในกรอบความคิดของทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้าง (Structural Marxism) เสรีภาพ (Freedom) และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) ถูกให้ความหมายในแง่ของสิ่งที่ตรงกันข้ามกับระบบที่เป็นเอกภาพซึ่งแทรกแซงเข้าไปในทุก ๆ ด้านของชีวิตประจำวันรวมถึงรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเสรีภาพรวมทั้งความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นมาจากการต่อต้านที่ถูกกลบเกลี่ยมด้วยรูปแบบต่าง ๆ ของความพยายามด้านศิลปะ เช่นจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรมหลากหลายชนิด เพลงป๊อปและเพลงคลาสสิก ความบันเทิงชนิดต่าง ๆ ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเรื่องของการต่อต้าน การปฏิเสธหรือการเบี่ยงเบนทำนองเดียวกันผลกระทบในทางสร้างสรรค์และเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลควรจะต้องถูกมองในลักษณะที่กระจายและแตกตัวมากกว่านี้ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมดังกล่าวเช่นความยินยอม การให้ความสนับสนุนสภาวะการณ์ของสังคมที่ดำรงอยู่ไม่ควรถูกมองข้าม

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่เน้นโครงสร้าง ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์กระบวนการแรงงานและการผลิตและชนชั้นกรรมกรในฐานะเป็นกลุ่มที่ตกเป็นเหยื่อล้าง แม้ว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการอธิบายแต่ก็มีจุดเน้นที่ค่อนข้างคับแคบ แนวคิดนี้จะละเลยกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ถูกทำให้อยู่ชายขอบ (Marginalized) และไร้อำนาจ เช่น คนป่วยทางจิต ผู้หญิง เด็ก พวกครีครวเพศ ชนกลุ่มน้อยด้านชาติพันธุ์ เป็นต้น รวมถึงกลุ่มคนอื่น ๆ ก็ถูกมองข้ามไปด้วย เช่น คนป่วยและผู้บริโภค โดยที่คนเหล่านี้โดยปกติแล้วมิใช่กลุ่มคนที่ตกเป็นเหยื่อล้างแต่อย่างใดแต่พวกเขาได้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการต่อสู้ทางอำนาจด้วย นอกจากนั้น กลุ่มคนที่อยู่ตรงกลาง (Intermediate) และมีอำนาจมากกว่ากลุ่มคนที่กล่าวถึงข้างต้นก็มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจดุลยภาพของอำนาจทั้งหมดในสังคมด้วย กลุ่มคนเหล่านี้ไม่สามารถถูกมองง่าย ๆ ว่าเป็นพวกเดียวกับชนชั้นกรรมกร อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้และชนชั้นกรรมกรก็ไม่สามารถถูกวิเคราะห์ในแง่ของความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อการผลิตและกระบวนการแรงงานแต่เพียงอย่างเดียวได้ การจำกัดขอบเขตของการวิเคราะห์ให้อยู่ในบริบทแคบ ๆ เท่ากับเป็นการปิดบังลักษณะที่ซับซ้อนและหลากหลายของสังคม

จุดเน้นที่คับแคบดังกล่าวข้างต้นมีข้อจำกัดในการนำมาใช้วิเคราะห์เรื่องราวของชีวิตประจำวัน (Everyday Life) แม้ว่าในความเป็นจริงชีวิตมนุษย์ได้รับอิทธิพลอย่างเห็นได้ชัดจากเศรษฐกิจครอบครัวและรัฐ ทว่าเราก็ไม่สามารถมองข้ามเรื่องอื่น ๆ ไปได้ ความกว้างขวางและความซับซ้อนของชีวิตทางสังคมในยุคสมัยใหม่ไม่สามารถถูกลดทอนลงมาให้เป็นแค่เพียงเรื่องราวของความทุกข์ทรมานจากการถูกกดขี่และสภาพการทำงานที่จำเจน่าเบื่อ กิจกรรมที่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมและการดำเนิน

วัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกของการใช้ชีวิตประจำวันแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบของชีวิตซึ่งอยู่เหนือขอบข่ายและจุดสนใจที่คับแคบของเศรษฐกิจการเมือง

4. การท้าทายของแนวคิด Post-Structuralism และ Postmodernism

Foucault ยังถูกจัดให้เป็นนักคิดแนว Postmodernism ซึ่งสะท้อนให้เห็นความคาบเกี่ยวกันของทั้งสองแนวคิดนี้ จากการที่นักคิดแนว Postmodernism ปฏิเสธฐานคติส่วนใหญ่ของแนวคิด Structuralism พวกเขาจึงถูกจัดให้เป็นนักคิดแนว Structuralism ด้วยแนวคิด Postmodernism ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นชื่อที่ถูกกล่าวถึงกันมากในแวดวงวิชาการ ส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะแกนกลาง 3 ประการที่อยู่ในขอบเขตความสนใจของ Postmodernism

ประการแรก Postmodernism ที่ให้เห็นถึงขั้นตอนของพัฒนาการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังจากยุคสมัยใหม่นิยม (Modernism) ยุคสมัยใหม่ปรากฏตัวขึ้นมาพร้อม ๆ กับสังคมอุตสาหกรรมที่กำลังก้าวหน้า ลักษณะสำคัญของสังคมแบบนี้ซึ่งได้แก่ ความเป็นเมือง (Urbanism) และอิทธิพลของรูปแบบของการจัดองค์กรแบบ Bureaucracy ที่วางพื้นฐานอยู่บนกฎหมายและเหตุผล (Legal-Rational) นั้นทำให้สังคมสมัยใหม่นี้แตกต่างไปจากสังคมยุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) หรือสังคมแบบโบราณ (Traditional) ที่เกิดขึ้นก่อนหน้า มองในแง่นี้ Postmodernism กำลังพูดถึงรูปแบบของสังคมที่เข้ามาแทนที่สังคมสมัยใหม่ โดยที่สังคมรูปแบบใหม่นี้วางพื้นฐานอยู่บนเทคโนโลยีที่แตกต่างออกไปซึ่งก็คือคอมพิวเตอร์และระบบข้อมูลข่าวสาร นักคิดแนว Postmodernism ที่ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สร้างผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและชีวิตทางสังคมอย่างรุนแรง, ขอบเขตประการที่สองที่แนวคิด Postmodernism ให้ความสำคัญก็คือ ลักษณะและเป้าหมายของการวิพากษ์สังคม ในแง่นี้ Postmodernism จึงหมายถึงความคิดโดยเฉพาะชุดหนึ่งซึ่งพูดถึงการวิพากษ์สังคมที่มีลักษณะดังนี้

1. การปฏิเสธแนววิเคราะห์ประวัติศาสตร์แบบเก่า
2. อุตสาหกรรมของ Subject และการปฏิเสธมนุษยนิยม (Humanism)
3. การวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีที่มีขนาดใหญ่และมีลักษณะครอบคลุม โดยเฉพาะทฤษฎีที่เน้นเรื่องความเป็นสาเหตุและโครงสร้าง
4. การตั้งคำถามต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของวิทยาศาสตร์และการแสวงหาความรู้หรือความจริงที่เป็นภววิสัย

และประการสุดท้าย Postmodernism ได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายชุดของรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ได้เข้ามาแทนที่รูปแบบเก่า ๆ ของขบวนการสมัยใหม่นิยม (Modernist Movement) ในด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ในแง่ศิลปะทุก ๆ รูปแบบไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ จิตรกรรม ประติมากรรม การถ่ายภาพ สถาปัตยกรรม วรรณกรรม นวนิยายหรือแฟชันได้ถูกอธิบายว่ามีรูปแบบของ

Postmodernism ลักษณะสำคัญของรูปแบบใหม่นี้ก็คือ การปฏิเสธรูปแบบที่เน้นความเหมือนกันหรือความเป็นรูปแบบเดียวกัน เนื่องจาก Postmodernism หยิบยืมรูปแบบและชนิดที่หลากหลายของศิลปะมาใช้ แม้ว่าความหมายอันที่สามของ Postmodernism ที่อยู่ในรูปแบบของวัฒนธรรมนี้จะมีความเกี่ยวข้องน้อยมาก กับบริบทที่เรากำลังพูดถึงกันอยู่ในงานวิจัยนี้แต่เราก็ควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่มีกับลักษณะสองประการข้างต้นเพราะลักษณะทั้งสามประการนี้มีอิทธิพลต่อกัน โดยวัตถุประสงค์ของการกล่าวถึงแนวคิด Post-Structuralism และ Postmodernism อย่างรวบรัดข้างต้นก็คือ ต้องการให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง Structural Marxism ซึ่งเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยในส่วนนี้กับขบวนการ Post-Structuralism และ Postmodernism ที่เกิดจากการตอบโต้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิด Structuralism

4.1 ปัญหาทวิลักษณ์นิยมในทฤษฎีมาร์กซิสต์

ระเบียบของสังคมถูกมองในแง่ของ กระบวนการที่เป็นปรากฏการณ์ระดับ Macro กล่าวคือ เป็นเรื่องของกระบวนการทางสังคมที่มีขนาดใหญ่และไม่ใช่เรื่องของตัวบุคคล มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวัน ในแง่นี้ทั้ง Parsons และ Marx มีส่วนที่เหมือนกันกล่าวคือ ทั้งสองคนให้ความสำคัญกับตัวแบบที่มีลักษณะทวิลักษณ์ (Dualist Model) ในการอธิบายความเป็นจริงทางสังคมและทั้งสองคนก็พูดถึงทั้งข้อดีและข้อจำกัดบางประการของทวิลักษณ์นิยม (Dualism) เราได้เห็นแล้วว่า ทฤษฎีของ Parsons และทฤษฎีแนว Structural Marxism ต่างก็มองกิจกรรมทางสังคมในลักษณะที่ถูกกำหนด (Determinism) และในกรอบความคิดของทั้งสองทฤษฎีนี้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคล (Individual creativity) และพลวัตภายในของปฏิสัมพันธ์ (Internal Dynamics of Inter Action) ได้ถูกทำให้สลายหายไปและกลายเป็นเรื่องของความต้องการของระบบสังคม (ในเชิงภววิสัย)

ในส่วนของ Marx เขาได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงภววิสัยซึ่งมีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลเหล่านั้น ในงานเขียนชื่อ Grundrisse นั้น Marx ได้ให้เหตุผลอย่างหนักแน่นโต้แย้งความคิดที่ว่า ปัจเจกบุคคล ดำรงอยู่แยกออกมาจากสังคมของพวกเขา อย่างแท้จริงดังที่ Marx ได้กล่าวว่า สังคมไม่ได้ประกอบด้วยปัจเจกบุคคล สังคมเป็นผลรวมของความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันซึ่งปัจเจกบุคคลทั้งหลายเป็นองค์ประกอบอยู่ในนั้น การเป็นทาสหรือการเป็นพลเมืองล้วนเป็นเรื่องของการกำหนดโดยสังคม เป็นความสัมพันธ์ของคนที่มีชื่อ เอและคนที่ชื่อ บี คนที่มีชื่อ เอ มิได้เป็นทาสโดยตัวของเขาเองแต่เขาเป็นทาสภายในสังคมและเนื่องมาจากสังคม

ยิ่งกว่านั้น Marx ยังกล่าวว่า ในการผลิตทางสังคมที่มนุษย์ดำเนินอยู่นั้น พวกเขาได้เข้าไปอยู่ในความสัมพันธ์ที่แน่นอนซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้และเป็นอิสระจากเจตจำนงของพวกเขา คำพูดของ Marx ทั้งสองตอนนี้อ้างถึงข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็น ภววิสัยและเป็นอิสระจากการควบคุมและการฉวยใช้ประโยชน์โดยปัจเจกบุคคลคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ในแง่ปัจเจกบุคคล

ทั้งหลายจึงถูกกำหนดโดยและได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ประกอบกันเป็นสังคม ในอีกด้านหนึ่ง Marx ก็มีความรู้สึกอย่างรุนแรงว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตัวของมันเองแล้วเป็น ผลผลิตของกิจกรรมของมนุษย์และสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้โดยกิจกรรมของมนุษย์ ความรู้สึก เช่นนี้จริง ๆ แล้วอยู่เบื้องหลังการเรียกร้องของ Marx ให้มีการปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมกร

ในงานเขียนส่วนใหญ่ Marx โจมตีนักเศรษฐศาสตร์การเมืองและนักปรัชญาในยุคนี้ว่าเป็น ผู้ที่เบี่ยงเบนความสนใจไปจากกิจกรรมที่แท้จริงของมนุษย์ด้วยการพูดถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ราวกับว่าเป็นตัวอย่างของการแทรกแซงของธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถ เปลี่ยนแปลงได้และหลีกเลี่ยงมิได้ในข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดีและมักถูกนำมาพูดถึงเพื่อชี้ให้เห็น ว่า Marx มีจุดยืนและสนับสนุนทวิลักษณ์นิยมก็คือ มนุษย์สร้างประวัติศาสตร์ของตนเองแต่พวกเขา ไม่ได้สร้างมันตามที่พวกเขาพอใจ พวกเขาไม่ได้สร้างมันภายใต้สภาวะการณ์ที่พวกเขาเองเป็นคนเลือก ทว่า ภายใต้สภาวะการณ์ที่พวกเขาเผชิญหน้าโดยตรงที่พวกเขาถูกกำหนดและถูกส่งต่อมา จากอดีต

กล่าวโดยสรุป แนวคิดที่เน้นเรื่องโครงสร้าง/ โครงสร้างสังคมเป็นตัวกำหนดนั้นเป็น การศึกษาปรากฏการณ์ ในแง่ที่เกิดจากการประกอบกันขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งของหน่วยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันในทิศทางที่แน่นอนตายตัว ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่าง ๆ ทำให้ปรากฏการณ์ที่ ศึกษาในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสามารถทำความเข้าใจในลักษณะภาพรวมและรูปแบบ ความสัมพันธ์นี้ดำรงอยู่อย่างยาวนาน นี่คือนสิ่งที่เรียกว่า “โครงสร้าง” ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการกระทำ ของมนุษย์และทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมขึ้นมา

รูปแบบความสัมพันธ์นี้ปรากฏอยู่ในหลายระดับของสังคมและมีหลากหลายลักษณะ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคมซึ่งสามารถแสดงออกมาในลักษณะของ ระบบ บทบาท สถาบัน ชนชั้นและ กฎเกณฑ์ทางสังคม ทั้งนี้อาจเป็นความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์ทางกฎหมายหรือไม่เป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ของอิทธิพลที่มีต่อมนุษย์ในสังคม แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างเชื่อว่า โครงสร้างทาง สังคมสามารถกำหนดพฤติกรรมมนุษย์โดยตรง (Determinism) ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เติบโตและดำรงชีวิตอยู่ในสังคม แนวคิดนี้ในระยะหลัง ๆ มองว่า โครงสร้างเป็นตัวจำกัดโอกาส การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมอย่างตรงไปตรงมา อย่างไรก็ตาม การกระทำของมนุษย์ในสังคมมักตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้างทำให้มนุษย์ไม่มี เสรีภาพอย่างเต็มที่หรือมีทางเลือกที่จะทำอะไรตามใจชอบ

Structuration Theory ของ Anthony Giddens

ความพยายามของนักทฤษฎีสังคมที่จะแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างมโนทัศน์ในการแบ่งขั้วแบบทวิลักษณ์นิยมของ Anthony Giddens ซึ่งให้ความสำคัญกับการพยายามที่จะยกเลิกวิธีคิดในการแบ่งขั้วดังกล่าวและเน้นการประสานมโนทัศน์เหล่านั้นโดยเฉพาะเรื่องของ Agency และ Structure ให้อยู่ในลักษณะที่ทับซ้อนกันอยู่ในมโนทัศน์อันเดียวกัน นอกจากนั้น กรอบการวิเคราะห์ของ Giddens ยังเป็นการมองปัญหาจากแง่มุมที่กว้างโดยได้รับอิทธิพลจากหลายความคิดหลายแหล่งและหลายแนวทาง อย่างไรก็ตามสำหรับ Giddens แล้ว ทฤษฎีที่เขาสร้างขึ้นมาก็คือ Structuration Theory ซึ่งมีแง่มุมครอบคลุมกว้างขวางหลายประเด็น ได้แก่ ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการของรัฐ-ชาติและสิทธิของพลเมือง การวิเคราะห์ชนชั้น, เวลา, ภูมิศาสตร์, ลักษณะของภาวะสมัยใหม่, การสอดส่องดูแล, สงคราม เป็นต้น

ในความคิดเรื่อง ทวิภาวะของโครงสร้าง (Duality of Structure) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะหาทางออกให้กับปัญหาทวิลักษณ์นิยม (Dualism) ของมโนทัศน์ Agency/ Action-Structure และ Micro-Macro เช่นเดียวกับ Foucault และนักคิดแนว Ethnomethodology Giddens ต้องการที่จะแยกตัวออกมาจากแนวคิดที่เน้นทวิลักษณ์แบบเก่า อย่างไรก็ตาม สิ่งที่แตกต่างไปจากนักคิดคนอื่น ๆ ก็คือ Giddens ระวังระมัดระวังอย่างมากที่จะไม่ให้กระทบกับคุณูปการที่แนวคิดแบบเก่าสร้างเอาไว้ให้กับสังคมวิทยา ดังนั้น แม้ว่าตัวเขาจะไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับทฤษฎีสังคมบางแนว โดยเฉพาะทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับการที่โครงสร้างเป็นตัวกำหนดกิจกรรม (The Determination of Social Activity of Structure) แต่เขาก็กังมีท่าทีเปิดรับความคิดของแนวคิดอื่นๆ ที่อยู่ในสายความคิดนี้

1. อิทธิพลของ Structuration Theory

Giddens ได้เริ่มวางขอบเขตของ Structuration Theory โดยทฤษฎีนี้เป็นความพยายามที่จะประสานและสังเคราะห์แนวคิดหลายสายที่ดูเหมือนจะเข้ากันไม่ได้เข้าด้วยกันเพื่อทำให้เกิดความสอดคล้องเป็นเอกภาพ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างมโนทัศน์หลักที่สำคัญแทนที่แต่ละกลุ่มแต่ละสำนักจะยึดติดอยู่กับความคิดของตนฝ่ายเดียว

2. วิธีการและเนื้อหาของสังคมวิทยา

Giddens นำเสนอมุมมองในการวิเคราะห์สังคมที่มีลักษณะหลายอย่างร่วมกับแนวคิดที่เน้นเรื่องมนุษย์นิยมมากกว่าแนวคิดแบบเก่าที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ กฎเกณฑ์ใหม่ (New Rules) ของ Giddens เป็นการหวนกลับทางจุดเน้นของ Durkheim และนำเสนอมุมมองให้กับสังคมวิทยาโดยเน้นว่าเรื่องที่จะศึกษา เช่น มนุษย์และผลผลิตที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่สามารถถูกมองว่าเป็นชุดของข้อเท็จจริงที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าที่มีความเป็นอิสระและเป็นภววิสัย มนุษย์โดยเนื้อแท้แล้วต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมและเข้าไปเป็นส่วนประกอบหลักของสังคมอย่างกระตือรือร้น พวกเขาสร้าง

สนับสนุนและเปลี่ยนแปลงสังคมได้เนื่องจากเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะได้รับผลกระทบจากและสร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมของตน มนุษย์ไม่ได้อยู่อย่างหยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหวตามความรู้สึกและแรงจูงใจของตน มนุษย์ไม่ได้เคลื่อนไหวเฉพาะเมื่อถูกแรงกระทบของพลังที่อยู่นอกตัวเขา ดังเช่นที่ปรากฏในปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยการที่มนุษย์สามารถมองย้อนกลับไปที่พฤติกรรมและสถานการณ์ของเขาได้เอง ที่ทำให้มนุษย์มีทางเลือกในการกระทำ การพวกเขาสามารถต่อต้านแรงบีบที่สังคมกระทำต่อพวกเขาและสามารถมีอิทธิพลและเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางสังคมได้ในระดับหนึ่งซึ่ง Giddens เน้นว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้และมีทักษะความชำนาญและดังนั้น พวกเขาไม่สามารถถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกขยี้ใช้โดยระบบ (สังคม) หรือเป็นแค่เพียงภาพสะท้อนหรือผู้แบกรับข้อเรียกร้องและความต้องการของสังคม จากการเน้นย้ำความสำคัญของการวิเคราะห์รายละเอียดปลีกย่อยของการกระทำในชีวิตประจำวัน Giddens ได้ปรับตัวเองให้เข้ากับแนวคิดมนุษยนิยมโดยเฉพาะแนว Phenomenology

กฎเกณฑ์ใหม่ของ Giddens เสนอให้นักสังคมวิทยาหันเหความสนใจจากข้อเท็จจริงทางสังคมที่ถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว ตามความคิดของ Durkheim ไปที่ตัวมนุษย์ซึ่งเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตรูปแบบต่างๆ ของสังคมโดยผ่านการทำกิจกรรม ดังนั้น การวิเคราะห์ชีวิตทางสังคมจึงจำเป็นต้องสัมพันธ์กับการตีความพฤติกรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ครอบคลุมไปถึงส่วนต่างๆ ของโลกทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะเช่น วัด โรงเรียน ชนชั้น อย่างไรก็ตาม ตัวของ Giddens ก็ระมัดระวังที่จะพูดว่า Structuration Theory ไม่ได้เป็นแค่เพียงรูปแบบหนึ่งของสังคมวิทยาแนวตีความ (Interpretative Sociology) เช่น Ethnomethodology, Phenomenology เนื่องจาก Giddens ยอมรับว่าสังคมไม่ได้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ดังนั้น ขณะที่การศึกษาสังคมเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์โลกที่เต็มไปด้วยความหมายของมนุษย์ที่กำลังถูกศึกษาอยู่นั้นก็ต้องยอมรับว่าสถาบันทางสังคมดำรงก่อนปัจเจกบุคคลแล้ว

3. การต่อต้านแนวศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์แบบเก่า

Giddens พยายามที่จะประนีประนอมองค์ประกอบบางอย่างของทั้งรูปแบบใหม่ในการตีความของสังคมวิทยาเข้ากับรูปแบบเก่าที่เน้นโครงสร้างซึ่ง Giddens เรียกว่า การวิเคราะห์สถาบัน (Institutional Analysis) อย่างไรก็ตาม Giddens ก็ต้องปฏิเสธองค์ประกอบบางอย่างของการวิเคราะห์ที่เน้นโครงสร้าง คือ ประการแรก Giddens ไม่เห็นด้วยอย่างมากกับความคิดที่ว่าสังคมวิทยาควรสร้างตัวแบบบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สำหรับ Giddens นั้นไม่สามารถมีกฎที่เป็นสากลเกี่ยวกับชีวิตทางสังคม พฤติกรรมของมนุษย์ไม่สามารถถูกคาดการณ์ล่วงหน้าได้ด้วยความแม่นยำเหมือนกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงตามเจตนาธรรมณ์ เป้าหมายและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ถ้าหากจะสร้างข้อสรุปทั่วไป (Generalization) เกี่ยวกับชีวิตทางสังคมเราจำเป็นต้องจำกัดการศึกษาโดยคำนึงถึงเวลา พื้นที่/สถานที่และสถานการณ์เฉพาะ, ประการที่สอง Giddens ปฏิเสธ

ความคิดเรื่องพลังของโครงสร้างจากภายนอกที่จำกัดและกำหนดพฤติกรรม นี่คือสิ่งที่ Giddens เรียกว่า ภาววิสัยนิยม (Objectivism) และเป็นสิ่งที่ Giddens ต้องการปฏิเสธด้วยเหตุผลก็คือ

1. ความคิดที่ว่า มีประเด็นศึกษาที่เป็นอิสระ (ภาววิสัย) อย่างเช่น ข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) ของ Durkheim, โครงสร้างหรือระบบหรือแม้กระทั่งสถาบันจะต้องถูกตัดออกไปแล้ว แทนที่ด้วยความคิดที่ว่า เหตุผลและแรงจูงใจของมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์สังคม นอกจากนั้น แนวการวิเคราะห์สังคมในลักษณะที่แยกออกมาจากตัวบุคคลนั้น ไม่สามารถทำความเข้าใจความสัมพันธ์ในลักษณะของการแลกเปลี่ยน (Give and Take) ระหว่างผู้สังเกตกับผู้ถูกสังเกต

2. พฤติกรรมทางสังคมจะต้องถูกตีความโดยนักสังคมวิทยาและทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นแค่ผู้สังเกตในลักษณะภาววิสัยเพื่อที่ว่านักสังคมวิทยาสามารถอ้างอิงความหมายและแรงจูงใจของมนุษย์ได้นั้น พวกเขา/ หล่อนจะต้องสามารถเข้าใจสิ่งเหล่านี้ในเชิงอัตวิสัย

และประการที่สาม Giddens ปฏิเสธทฤษฎี Functionalism ซึ่ง Giddens ชี้ว่า ในฐานะที่เป็นแนวคิดแบบเก่าที่มีอิทธิพลตลอดมาเป็นเวลากว่าสองทศวรรษ ทฤษฎี Functionalism สามารถเข้ากันได้กับแนวคิด Naturalism และแนวคิด Objectivism ไม่แปลกเลยที่ Giddens จะออกมาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้อย่างหนัก เป้าหมายการโจมตีของเขาอยู่ที่ความคิดที่ว่า สังคมในฐานะเป็นระบบสังคม มีคุณสมบัติของตัวเองที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้อย่างเป็นอิสระจากความต้องการและเหตุผลของผู้กระทำ ตัวอย่างเช่น ความคิดที่ว่าระบบสังคมมีความต้องการ เช่น ความต้องการบูรณาการหรือดุลยภาพหรือการปรับตัวต่างก็เกี่ยวข้องกับการอธิบายแบบนี้

4. การต่อต้านทวิลักษณ์นิยมในการวิเคราะห์สังคม

ในทรรศนะของ Giddens ผู้ที่ให้การสนับสนุนจุดยืนทางทฤษฎีที่แตกต่างกันต่างก็พยายามปกป้องพื้นที่ของตนและทำให้ไม่สามารถได้ภาพที่แท้จริงเกี่ยวกับองค์ประกอบของชีวิตทางสังคม ตัวอย่างเช่น ผู้ที่สนับสนุนทฤษฎี Functionalism และ Structuralism ดังที่ปรากฏให้เห็นในงานเขียนของ Parsons, Althusser, Levi-Strauss มีแนวโน้มที่จะปกป้องความคิดที่ว่าสังคมวิทยาควรมองปรากฏการณ์ทางสังคมในฐานะที่เป็นอิสระจากปัจเจกบุคคล หมายความว่า คนเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะถือหาปรัชญาแบบ Naturalism และ Objectivism การมองปรากฏการณ์ทางสังคมทั้งหมดจึงให้ความสำคัญอันดับแรกกับมโนทัศน์เรื่องโครงสร้าง/ Structure ซึ่งสามารถสร้างแรงบีบและข้อจำกัดต่อรูปแบบต่างของการกระทำ (Action) และความหมายที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ในอีกด้านหนึ่ง สิ่งที่ Giddens เรียกว่า สำนักคิดแนวตีความ (Interpretative) เช่น Ethnomethodology และ Phenomenology นั้นให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล (อัตวิสัย) ในฐานะเป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ นักคิดแนวนี้เน้นว่าประสบการณ์เชิงอัตวิสัยของปัจเจก

บุคคลและความหมายที่กิจกรรม/ การกระทำมีต่อพวกเขา นั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในโลกทางสังคม อะไรก็ตามที่อยู่ภายนอกประสบการณ์เชิงอัตวิสัยถูกมองว่าเป็นเรื่องของปริณทลที่ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคลและมีความสัมพันธ์น้อยมากหรือไม่มีเลยกับความเข้าใจของเราที่มีต่อชีวิตทางสังคม ดังนั้น ผู้ที่สนับสนุนสำนักคิดเหล่านี้จึงมีแนวโน้มที่จะให้การยอมรับปรัชญาแบบ Subjectivism (การกระทำและความหมายมีความสำคัญที่สุด) และมานุษยนิยม (ตัวมนุษย์เป็นประเด็นศึกษาหลักของสังคมวิทยา) แนวคิดหลักสองประการของความคิดทางสังคมดังกล่าวข้างต้น ได้ทำให้เกิดการแบ่งแยกที่สร้างปัญหามากมายในการวิเคราะห์สังคมและจำเป็นต้องหาข้อยุติให้ได้ มิฉะนั้น จักรวรรดิ (Empires) ของทั้งสองแนวคิดนี้จะยังคงต่อสู้ขัดแย้งกันต่อไป ในตัวของมันเองนั้นแม้ว่าทั้งสองค่ายความคิดนี้เป็นตัวแทนของทวิลักษณ์นิยม (Dualism) ซึ่งเป็นจุดยืนที่เป็นปฏิปักษ์กันแต่ก็ทำให้เกิดหรือมีความสัมพันธ์ทวิลักษณ์นิยมรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดในทฤษฎีสังคม

ตารางที่ 2-3 มโนทัศน์ของทวิลักษณ์นิยม (Dualisms) ในทฤษฎีสังคม

	มโนทัศน์	มโนทัศน์
1	Structure	Action
2	Objectivism	Subjectivism
3	Macro	Micro
4	Society	Individual
5	Institutional Analysis	Interpretative Analysis

จากตารางที่ 2-3 Giddens ต้องการที่จะหาข้อยุติให้กับปัญหาการแบ่งขั้วแบบทวิลักษณ์นิยมเหล่านี้และเปิดฉากการสร้างจักรวรรดิภายใต้ชื่อของมโนทัศน์เหล่านี้ การแบ่งขั้วที่สำคัญมีแนวโน้มที่จะซ่อนให้เห็นความขัดแย้งกันระหว่างมโนทัศน์ Structure และ Agency/ Action เนื่องจากทั้งสองมโนทัศน์นี้ถูกมองว่าเป็นปริณทลที่แยกออกจากกันตั้งแต่เริ่มต้นการวิเคราะห์สังคมแล้ว ความเชื่อเช่นนี้เป็นการสร้างฐานคติที่ผิดพลาดว่า โครงสร้าง (Structure) และผู้กระทำ/ การกระทำ (Agency/ Action) แยกออกจากกันได้หรือเชื่ออย่างผิดๆ ว่า มโนทัศน์อันหนึ่งกำหนดมโนทัศน์อีกอันหนึ่ง ในความเป็นจริงทั้งสองแนวคิดที่พูดถึงข้างต้นบิดเบือนความสนใจไปจากลักษณะอันเป็นสาระของความเชื่อมโยงเกี่ยวกันของ Structure และ Agency/ Action รวมถึง Object และ Subject; Macro และ Micro เป็นต้น

5. ทวิภาวะของโครงสร้าง (Duality of Structure)

แทนที่จะใช้วิธีคิดแบบทวิลักษณ์นิยม (Dualism) Giddens เสนอว่า เราควรคิดในรูปของ ทวิภาวะ (Duality) หรือทวิภาวะของโครงสร้าง (Duality of Structure) กล่าวคือ แทนที่จะมองมโนทัศน์ ทั้งสอง (Structure–Agency/ Action) แยกออกจากกันและขัดแย้งกัน เราควรจะต้องคิดในลักษณะ มโนทัศน์เพียงอันเดียวที่มีสองลักษณะอยู่ภายในและในมโนทัศน์อันใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ Structure มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับ Action และในทางกลับกันทั้งสองมโนทัศน์นี้คือสองด้านของเหรียญ อันเดียวกัน มโนทัศน์ทั้งสองนี้ได้ถูกเชื่อมประสานกันโดยผ่านปฏิบัติการทางสังคมซึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำอย่างสม่ำเสมอซึ่งทำให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสายใยทางสังคมใน การดำเนินชีวิตของพวกเขาซึ่ง Giddens มองว่าเป็นจุดเน้นที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์สังคม ปฏิบัติการ (Practices) เป็นส่วนหนึ่งของทวิภาวะของโครงสร้างในลักษณะที่มันประกอบด้วยทั้ง การกระทำ/ ผู้กระทำและโครงสร้าง

ในแง่นี้ Giddens ให้เหตุผลว่าโครงสร้างไม่ได้อยู่ภายนอกการกระทำหรือตัวผู้กระทำแต่ อยู่ภายในตัวของการกระทำ/ ผู้กระทำที่เป็นส่วนประกอบหลักของการกระทำที่เราศึกษาอยู่ซึ่ง ทวิภาวะของโครงสร้างเป็นหัวใจของทฤษฎีของ Giddens และเป็นพื้นฐานของการหาข้อยุติให้กับ ทวิลักษณ์นิยมของมโนทัศน์อื่น ๆ ด้วยซึ่งทำได้โดยการนำเอามโนทัศน์เหล่านี้เข้ามาไว้ใน มโนทัศน์เพียงอันเดียว วิธีการเช่นนี้ช่วยให้เราสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นควบคู่กันคือ การผลิตทางสังคม (Social Production) และการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction)

Giddens ชี้ให้เห็นว่าสังคมวิทยาแนวตีความมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับปัญหาของ การผลิตทางสังคม (Social Production) โดยละเลยเรื่องของการผลิตซ้ำ หมายความว่านักสังคมวิทยาเหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะเน้นที่มนุษย์ซึ่งเป็นผู้กระทำในฐานะเป็นศูนย์กลางของความหมายเป็นผู้กระทำที่มีเสรีภาพ ในการสร้างความเป็นจริงให้เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวเขา/ หล่อน ดังนั้น สำนักคิดที่นักสังคมวิทยาเหล่านี้สังกัดจึง ละเลยอิทธิพลของสถาบันและแบบแผนของชีวิตทางสังคมอื่น ๆ ที่มีความคงทน ในทางตรงข้าม สังคมวิทยา แนวโครงสร้างนิยมหรือแนวสถาบันนิยมกลับพุ่งความสนใจไปที่ปัญหาของการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) โดยเฉพาะในแง่ที่นักคิดที่สังกัดสำนักคิดนี้มองผู้กระทำที่เป็นมนุษย์ว่าเป็นแค่ผลผลิตของ อิทธิพลโครงสร้างสังคมที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับการกระทำของมนุษย์

6. อำนาจ ผู้กระทำและวิภาษวิธีในการควบคุม (Dialectic of Control)

Giddens วิพากษ์ความคิดที่ว่า เราสามารถนิยามการกระทำของมนุษย์ในลักษณะของ เจตนารมณ์ แน่นนอนว่า มนุษย์มีเป้าประสงค์และมีเจตนารมณ์ที่จะกระทำการต่าง ๆ ในแง่นี้ การกระทำ ของมนุษย์ทั้งหมดจึงมีนัยชี้ให้เห็นถึงอำนาจซึ่งความสามารถที่จะสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นในและ ต่อโลกทางสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ที่พวกเขามีตัวตนอยู่และนี่เองที่เป็นลักษณะอันเป็น

สารัตถะของการกระทำของมนุษย์ ถึงแม้ว่าการกระทำทั้งหมดเกี่ยวข้องกับอำนาจก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะมีเสรีภาพในสิ่งที่พวกเขาสามารถบรรลุถึงและเปลี่ยนแปลงได้ ขอบเขตของอิทธิพลของปัจเจกบุคคลถูกจำกัดโดยทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ในมือ เห็นได้ชัดว่า บริบททางสังคมและสถานการณ์เฉพาะที่เราให้ความสนใจอยู่นั้นช่วยทำให้ตัวเราอาจเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม อำนาจไม่ใช่ความสามารถที่ปราศจากข้อจำกัดในลักษณะที่คนคนหนึ่งหรือคนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือคนอื่น ๆ ที่ไร้อำนาจ คนที่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่บังคับ (ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน) มักจะมีทรัพยากรบางอย่างอยู่ในมือซึ่งเขาสามารถใช้เพื่อทำให้ตาชั่งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเอียงกลับมาอีกด้านหนึ่งได้ ทารกสามารถร้องไห้เพื่อเรียกร้องความสนใจของพ่อแม่ นักโทษสามารถประท้วงด้วยการอดอาหารเพื่อกดดันผู้ที่มีอำนาจแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะต้องถูกปรับให้เท่าเทียมกันอยู่ตลอดเวลาแต่หมายความว่า มนุษย์ไม่ได้ไร้อำนาจอย่างสิ้นเชิง เมื่ออยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุมของคนอื่น Giddens เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า วิชาวิธีในการควบคุม (Dialectic of Control) และชี้ให้เห็นว่าสามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งที่มีอำนาจปรากฏตัวให้เห็น

วิชาวิธี (Dialectic) หมายถึง การพลิกผันดุลอำนาจที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์อันเป็นผลมาจากความพยายามของกลุ่มคนที่ถูกกดขี่บังคับที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในมือแม้จะมีเพียงน้อยนิดก็ตาม Giddens เน้นความสำคัญของวิชาวิธีในการควบคุมทั้งในระดับของปัจเจกบุคคล เช่น กรณีการประท้วงของนักโทษหรือการประท้วงด้วยการอดอาหารและในระดับของกลุ่มหรือของคนทั้งสังคม พัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิของกรรมกรด้วยการประท้วงหรือการนัดหยุดงาน, การกระทำแบบรวมหมู่ (Collective Action) และวิวัฒนาการของสิทธิของพลเมือง Giddens เสนอขึ้นมาอีกเพื่อชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ไม่เคยอยู่ในสถานะที่หมดหนทางจนต้องสยบยอมจำนนต่อพลังทางสังคมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนโดยสิ้นเชิง

Giddens เชื่อว่าทั้ง Parsons และ Foucault ก็มองเห็นข้อผิดพลาดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สำหรับ Giddens แล้วเราจำเป็นต้องระลึกหรือตระหนักอยู่เสมอว่าลักษณะของอำนาจในเชิงสัมพันธ์นี้มีนัยบ่งชี้ให้เห็นว่าอำนาจไม่ได้ไหลออกมาจากเจตนาหรือความปรารถนาของปัจเจกบุคคล/กลุ่มคนในฐานะเป็นผู้กระทำแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

“Structure” ของ Giddens กับ “Habitus” ของ Bourdieu

สิ่งที่ Giddens ให้ความหมายกับโครงสร้าง (Structure) มีหลายอย่างที่เหมาะสมกับข้อเสนอของ Pierre Bourdieu เกี่ยวกับ Habitus ซึ่งแนวคิดเรื่อง Habitus ของ Bourdieu หมายถึง คลังความรู้พื้นฐานที่มนุษย์นำติดตัวไปตลอดเวลา ในฐานะที่มีผลจากการผลิตอยู่ในวัฒนธรรมหรืออนุวัฒนธรรมเฉพาะของ

แต่ละคน หมายความว่า บุคคลที่มาจากภูมิหลังของชนชั้นแรงงานก็จะนำเอาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมดังกล่าวไปใช้ในการดำเนินพฤติกรรมของตน เช่น รูปแบบการพูด ฯลฯ

Habitus คือ ชุดของความรู้สึกนึกคิด (Dispositions) ที่แต่ละคนนำออกมาใช้ในการคาดหมายว่าตนเองต้องการอะไรและตนเองจะได้อะไรบ้างในการเข้าไปมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น โดยทั่วไปแล้ว คนที่เป็นชนชั้นกลางจะไม่รู้สึกอึดอัดแต่อย่างใดในการที่จะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นที่เป็นแรงงานเนื่องจากที่มีค่านิยม, ประสบการณ์ชีวิตและภูมิหลังทางการศึกษาร่วมกัน ในทำนองเดียวกัน Giddens ก็พูดถึงกฎเกณฑ์และทรัพยากรที่มนุษย์นำออกมาใช้เมื่อ Giddens พูดถึงเรื่องโครงสร้างในมโนทัศน์เรื่องมโนทัศน์เรื่อง Habitus ของ Bourdieu นั้น ก็มีความเหมือนกันในแง่คิดของการอ้างอิงข้อเท็จจริงที่ว่า ความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ไม่ได้ถูกพูดอย่างมีสำนึกแต่ได้ถูกนำมาใช้กับพฤติกรรมของแต่ละคนโดยที่เราไม่ได้ตระหนักรู้อย่างจริงจังในอิทธิพลของมัน Giddens เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ความรู้ที่ใช้ตอบโต้กัน (Mutual Knowledge) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ สามารถหรือรู้ว่าจะต้องทำอะไรบ้างในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์หนึ่ง ๆ

ความคล้ายคลึงอีกประการหนึ่งก็คือ Habitus เป็นวิธีการที่มนุษย์ใช้ในการผลิตและผลิตซ้ำสถานการณ์ทางสังคมที่พวกเขาดำเนินอยู่ ประเด็นนี้ ไม่แตกต่างไปจากแนวคิดของ Giddens เกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างที่เป็นทั้งสื่อกลาง (Medium) และผลลัพธ์ (Outcome) ของการดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตาม Bourdieu ค่อนข้างที่จะมองสถานการณ์ทางสังคมในลักษณะของสถาบันและโครงสร้างที่เป็น “ภาววิสัย” เหมือนกับแนวคิดหรือทฤษฎีแบบเก่ามากกว่าเปรียบเทียบกับทฤษฎี Structuration ด้วยเหตุนี้ Bourdieu จึงมองพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลไกและถูกกำหนดมากกว่า Giddens เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ถูกสร้างเงื่อนไขโดย Habitus ส่วนในงานเขียนของ Giddens นั้น มนุษย์ในฐานะผู้กระทำมีเสรีภาพมากกว่าในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์มากกว่าในสภาวะแวดล้อมทางสังคม สำหรับ Giddens แล้ว เขาเชื่อมั่นว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำในโลกทางสังคม อันเป็นผลมาจากการที่เขาสามารถในการเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงได้ พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มนุษย์มีความสามารถในการใช้อำนาจนั่นเอง

แนวคิดที่เน้นผู้กระทำเป็นตัวกำหนด

นักคิดแนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism: SI) ซึ่งจะพูดถึงในบทนี้ ปฏิเสธความคิดเรื่อง Structure เนื่องจาก การนำมโนทัศน์นี้มาใช้เท่ากับเป็นการถึงเอาความเป็นมนุษย์ซึ่งลักษณะอันเป็นสาร์ตละ (Essence) ออกไปจากตัวมนุษย์และทำให้มนุษย์เป็นแค่เพียงผลที่เกิดจากภาพสะท้อนของโครงสร้างที่ห่อหุ้มตัวเขาเอาไว้คือมโนทัศน์ Structure ละเลยความหมาย

(Meaning) ซึ่งมนุษย์เป็นผู้กำหนดให้กับชีวิตของพวกเขาและกำหนดให้กับความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่น ๆ นักคิดแนว SI ยืนยันว่าเราควรยกเลิกความคิดเรื่อง โครงสร้างแบบภววิสัย (Objective Structure) เพราะไม่ได้มีบทบาทแต่อย่างใดในการวิเคราะห์ชีวิตทางสังคมซึ่งนักมนุษยนิยม (Humanists) เหล่านี้ มองกิจกรรมทางสังคมว่าเป็นประเด็นสำคัญอันแรกสุดสำหรับการวิเคราะห์สังคม สังคม (Society) มิใช่สิ่งใดอื่นนอกจาก การทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยกันของมนุษย์ ดังนั้น โครงสร้างที่อยู่ภายนอกจึงไม่มีบทบาทใด ๆ ต่อการกระทำของชีวิตทางสังคม สิ่งต่าง ๆ อย่างเช่น โครงสร้าง (Structure) และระบบ (System) ทั้งหลายเป็นแค่เพียงสิ่งที่นักสังคมวิทยาสร้างขึ้นมานั้นดังนั้นก็จะเป็นมายาคติที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้หรือรับรู้ได้ โดยเชื่อว่าชีวิตทางสังคมสามารถทำความเข้าใจได้และมีความหมาย ด้วยการอ้างอิงถึงสถานการณ์ที่มนุษย์มีประสบการณ์ ในแง่ชีวิตทางสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากปัจเจกบุคคล ที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น

1. แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism/ SI)

มุมมองของแนวคิด SI มาจากงานเขียนของนักปรัชญาอเมริกันยกตัวอย่างเช่น Mead อธิบายถึงกรอบความคิดในการศึกษาของเขาว่าเป็น "Social Behaviourism" เนื่องจากเขาต้องการชี้ให้เห็นว่า เขากำลังแตกหักทางความคิดกับการวิเคราะห์จิตวิทยาแนวพฤติกรรมนิยม (Behaviourist Psychology) ซึ่งมองการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นการตอบสนองต่อแรงกระตุ้นที่เกิดจากการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อม

Mead ไม่เห็นด้วยกับมุมมองที่ว่ามนุษย์ตอบสนองต่อแรงกระตุ้นที่มาจากภายนอกแบบกลไก เขาต้องการนำเอาความคิดเรื่องจิตที่อยู่ภายในหรือประสบการณ์เชิงอัตวิสัย (Subjective Experience) มาใช้ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) สำหรับ Mead แล้ว มนุษย์ตอบสนองต่อแรงกระตุ้นในสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วยการพิจารณาความหมายของแรงกระตุ้นนั้น ๆ และด้วยการเลือกสรรแสดงชุดของพฤติกรรมที่ตนคิดว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น มนุษย์สามารถกระทำสิ่งนี้ได้เนื่องจากมนุษย์มีจิตและตัวตนซึ่งช่วยทำให้สามารถตอบสนองในลักษณะที่มีเจตจำนงมากกว่าที่แนวคิดพฤติกรรมนิยมมองไว้

เมื่อเปรียบเทียบกับงานเขียนของ Parsons และของนักคิดแนวมาร์กซิสต์ที่เน้นโครงสร้าง จะเห็นว่า SI ให้ความสำคัญอย่างมากกับแง่มุมของพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีลักษณะริเริ่มสร้างสรรค์และตนเองเป็นคนกำหนด อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มนักคิดแนว SI ด้วยกันเองก็มีความเห็นไม่ลงรอยกันในเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมและอิทธิพลที่มีต่อพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้ว แนวคิด SI ที่เน้นเรื่องมนุษยนิยมมองสังคมว่าเป็นกระบวนการของกิจกรรมความร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะพลวัต นักคิดสายนี้เห็นว่างสังคมเป็นเครือข่ายของ

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มิใช่เป็นระบบหรือโครงสร้างเชิงทฤษฎีแต่อย่างใด ในแง่นี้ Mead มองพฤติกรรมทางสังคมว่าไม่ได้เป็นผลจากอิทธิพลของโครงสร้างเชิงทฤษฎีที่อยู่ภายนอกและไม่ได้เป็นผลของรูปแบบของบุคลิกภาพที่แน่นอนตายตัวหรือแรงขับภายใน แม้ว่าพฤติกรรมได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากเงื่อนไขทางชีววิทยาอย่าง เช่น ระบบประสาทควบคุม ส่วนกลางแต่พฤติกรรมโดยตัวของมันเองเป็นบางสิ่งบางอย่างที่พัฒนาอยู่เสมอในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์

2. แนวคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

แนวคิด Phenomenology พุ่งความสนใจไปที่สำนึกและประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกที่พวกเขามีชีวิตอยู่โดยผ่านการใช้ประสาทสัมผัสของตน การรับรู้ของปัจเจกบุคคลจึงมีอิทธิพลต่อประสบการณ์ทางสังคมและเป็นประเด็นหลักของการวิเคราะห์แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าปัจเจกบุคคลจะต้องถูกมองในลักษณะที่แยกออกมาจากสังคม สังคมและชีวิตทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันซึ่งต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความรู้สึกของมนุษย์และเครือข่ายทางสังคมของมนุษย์คนอื่น ๆ ที่เราเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งในลักษณะที่สนิทสนม (เพื่อนและครอบครัว) และในลักษณะที่ไม่สนิทชิดเชื้อ (คนแปลกหน้า, ผู้ที่มีอำนาจ)

ประเด็นนี้เป็นแง่มุมที่สำคัญยิ่งของปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคม ยิ่งกว่านั้น การเน้นความสำคัญของประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลก็ทำให้ละเลยการตระหนักถึงอิทธิพลของปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีกว้างขวางกว่าและไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล สิ่งเหล่านี้อยู่ภายนอกการทำกิจกรรมและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลในแง่ที่ว่า มันอยู่นอกเหนือการควบคุมและการตระหนักรู้ของปัจเจกบุคคลด้วยเหตุนี้สังคมวิทยาแนว Phenomenology จึงมีการวิเคราะห์น้อยมากเกี่ยวกับรูปแบบทางสังคมอย่าง เช่น องค์กร, สถาบันทางการเมืองและเศรษฐกิจรวมทั้งโครงสร้างอำนาจของรูปแบบทางสังคมเหล่านี้ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นอิสระจากกิจกรรมของปัจเจกบุคคลบางคนหรือกลุ่มบางกลุ่มซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้แยกออกมาต่างหากจากมนุษย์โดยสิ้นเชิงเนื่องจากเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาและขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์โดยทั่วไปในแง่ของความต่อเนื่อง

3. แนว Ethnomethodology: การปฏิบัติในสังคมวิทยา?

Ethnomethodology เป็นมุมมองอันหนึ่งในสังคมวิทยาที่มีวิธีการ (Methods) ซึ่งมนุษย์ทำความเข้าใจสถานการณ์ซึ่งพวกเขาประสบด้วยตนเองและวิธีการในการทำให้ความสัมพันธ์ที่เขามีกับคนอื่น ๆ ดำเนินไปอย่างปกติ Ethnomethodology ให้ความสนใจในการทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เหมือนกับแนวคิด/ ทฤษฎีส่วนใหญ่ในสังคมวิทยา ดังได้กล่าวมาแล้วว่า

Parsons ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก Durkheim ได้ให้ความสนใจกับปัญหาเรื่องของระเบียบ (Order) โดยเชื้อในเรื่องของปทัสถานและค่านิยมที่มาจากภายนอกซึ่งมนุษย์เรียนรู้และนำมาใช้ในการแสดงพฤติกรรมของตน ในแง่นี้ในทฤษฎีของ Parsons นั้น มนุษย์เป็นผู้ที่ยอมทำตามระเบียบของสังคม Garfinkel และนักคิดคนอื่น ๆ ปฏิเสธความคิดแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่ว่ามีโลกทางสังคมที่เป็นภววิสัยอยู่ภายนอกและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและหันมายอมรับความคิดที่ว่า ระเบียบทางสังคมเกิดขึ้นได้จากภายใน (Within) สังคมที่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การให้ความสำคัญกับการศึกษาชีวิตประจำวันและระเบียบทางสังคมเป็นความรู้แบบสามัญสำนึกที่มนุษย์ได้มาจากการกระทำด้วยตัวเอง โดยที่พวกเขาและคนอื่น ๆ สามารถเข้าใจได้

Garfinkel ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ไม่ได้ตอบสนองแบบอัตโนมัติต่อแรงบีบที่มาจากระบบสังคมภายนอก จริง ๆ แล้วมนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้สูงมากเกี่ยวกับชีวิตทางสังคมและใช้ความรู้ที่ได้ในลักษณะสร้างสรรค์ เพื่อทำให้ตนเองเกิดความรู้สึกว่าพฤติกรรมในชีวิตประจำวันดำเนินไปอย่างราบรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อย อย่างไรก็ตาม ความเป็นระเบียบที่ปรากฏให้เห็นนี้เกิดจากฐานคติที่ไม่ได้มีการกำหนดเอาไว้เป็นกฎเกณฑ์หรือเป็นลายลักษณ์อักษรว่าชีวิตทางสังคมเรื่องใดบ้างที่ทำได้ (Dose) และเรื่องใดบ้างที่ทำได้ (Don't)

นอกจากนั้น Garfinkel ยังให้ความสนใจกับเรื่องของความหมายของพฤติกรรมที่มีต่อปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับเรื่องกฎเกณฑ์และความหมายที่มีลักษณะแตกต่างไปจากทฤษฎีที่เน้นเรื่องของโครงสร้างแบบเก่า เช่น ทฤษฎีของ Parsons และ Marx หรือแนวคิดที่เน้นมนุษย์นิยมอย่างเช่น SI โดยเห็นว่ากฎเกณฑ์ไม่ควรถูกมองว่าเป็นแนวทางที่แน่นอนตายตัวที่จะต้องปฏิบัติตามแต่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นหรือฐานคติที่อยู่เบื้องหลังว่าอะไรบางอย่างที่เหมาะสมและเกี่ยวข้องในสถานการณ์หนึ่ง ๆ พฤติกรรมเริ่มต้นในลักษณะที่มนุษย์ใช้และปรับเปลี่ยนวัตถุดิบ (กฎเกณฑ์ที่มีอยู่) สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ ๆ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้กฎเกณฑ์ที่มีอยู่เดิมทำงานต่อไปได้

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของสำนักที่เน้นตัวผู้กระทำ เชื่อว่า ปรัชญาการณที่เกิดขึ้นในสังคมเกิดจากการกระทำของมนุษย์แต่ละคน/ปัจเจกบุคคลที่แสดงออกมาโดยมีความหมาย เจตนาารมณ์เกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอไม่ว่าการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ จะเป็นการกระทำโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม นักคิดในแนวนี้ให้ความสำคัญกับการอธิบายพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในช่วงใดช่วงหนึ่งจากแรงจูงใจในเป้าหมายมากกว่าการอธิบายปรัชญาการณทางสังคมโดยตรง กล่าวคือ ปรัชญาการณทางสังคมที่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นสามารถพิจารณาได้จากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามความต้องการ ข้อสรุปของแนวคิดนี้คือ สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เรียกว่าเป็นโครงสร้างจึงไม่มีผลต่อมนุษย์เพราะเป็นเพียงผลจากการกระทำของมนุษย์และรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์รับรู้เท่านั้น

วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง

การศึกษาแนวโครงสร้างและผู้กระทำการในที่นี้ไม่ได้ใช้ในความหมายของทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้าง (Structuration Theory) ที่นำเสนอโดย Anthony Giddens เนื่องจากแนวคิดของ Giddens ไม่ได้แก้ปัญหาคือก่อนของวิธีวิทยาแนวปัจเจกนิยมและแนวองค์รวมอย่างแท้จริงแต่เป็นการปรับแนวคิดโครงสร้างให้เข้ากับอัตตะวิสัยของปัจเจกชน กล่าวคือ ความหมายโครงสร้างสังคมซึ่งโดยทั่วไปทางสังคมวิทยา หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) นั้นได้ถูก Giddens ปรับให้เป็นเพียงกฎเกณฑ์ (Rules) และทรัพยากร (Resources) ดังนั้น ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างจึงให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนในฐานะผู้ตีความและใช้กฎเกณฑ์ของโครงสร้างแต่เพียงด้านเดียว

ในขณะเดียวกัน Giddens ก็ให้ความหมายของผู้กระทำการใหม่แตกต่างจากความหมายเดิมที่เน้นเจตจำนงของปัจเจกชนในการกระทำทางสังคม มาเป็นเรื่องความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น แนวคิดโครงสร้างและผู้กระทำการของ Giddens จึงเป็นการผสมปนเปกันในส่วนของมโนทัศน์ต่าง ๆ จนสูญเสียอำนาจในการอธิบายไปในที่สุด กล่าวคือ โครงสร้างและการกระทำในฐานะของปัจเจกที่แยกออกจากกันได้และต่างก็มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์และการเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบของตนจะหมดบทบาทเฉพาะของตนเองไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีเชิงโครงสร้าง คุณสมบัติของมันในทางภาวะวิทยาจะเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีอยู่จริงมาเป็นสิ่งที่เสมือนดำรงอยู่จริง (Virtual Existence) นั่นคือ อาจจะมีสภาพทางวัตถุปรากฏอยู่ในสถานะ เช่น สถาบันหรือองค์กรแต่จะไม่มีบทบาทสำคัญจริง ๆ ในสังคม เพราะในกรณีนี้ โครงสร้างจะกลายเป็นเพียงผลที่เกิดจากวิถีปฏิบัติในทางสังคมเท่านั้น (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 168-170)

เพื่อเป็นการเสริมคำอธิบายเกี่ยวกับการเกิดการเมืองแบบประชานิยม ผู้วิจัยใช้แนวการวิเคราะห์ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการ (Structure-Agency Interaction) เป็นกรอบในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal Model) ของการเกิดการเมืองแบบประชานิยม ซึ่งมีแนวคิดอยู่ที่ว่า โครงสร้างทางสังคมและผู้กระทำการต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกันหรือเชื่อมโยงกันอยู่ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 106) เนื่องจาก ตัวแบบเชิงเหตุและผลตามแนววิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการตั้งอยู่บนความเชื่อของปรัชญาแนวสังคมนิยมที่ให้ความสำคัญกับการพรรณนา (Description) ให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal Explanation) อย่างรอบด้าน โดยตอบคำถามว่าทำไมเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น มีอะไรเป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องและเหตุดังกล่าวนำไปสู่ผลได้อย่างไรอีกด้วยเพราะฉะนั้น การอธิบายที่มีเหตุผลตามแนวคิดนี้ จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีที่สามารถจะให้คำตอบครบทั้ง 3 ประเด็นได้อย่างน่าเชื่อถือและมีหลักฐาน

รองรับ (Keat and Urry, 1975, pp. 30-31 อ้างถึงใน อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 48-53) ไม่ว่าจะเป็น การอธิบายในแง่ใดก็ตาม ในภาพรวมกระบวนการอธิบายปรากฏการณ์แนวสันนิษฐานจะประกอบไปด้วย ขั้นตอนพื้นฐานเพียง 3 ขั้นตอนเท่านั้น กล่าวคือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การเสนอแนวคิดทางทฤษฎีซึ่งชี้ให้เห็นถึงกลไกที่เชื่อมโยงเหตุไปสู่อะไรทั้งนี้ ทฤษฎีจะระบุถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งกลไกที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ขึ้นในโครงสร้างความสัมพันธ์นั้น ขั้นตอนที่สอง เป็นขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล หลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่ากลไกนั้นมีอยู่จริงตามที่ทฤษฎีได้ระบุไว้หรือไม่ โดยทฤษฎีจะเป็นตัววางแนวทางในการหาข้อมูลและกำหนดลักษณะข้อมูลที่ต้องการใช้ในการพิสูจน์ ดังกล่าวขั้นตอนสุดท้าย คือ การจำกัดทฤษฎีที่เป็นตัวเลือกในการอธิบายอื่น ๆ ออกไป เมื่อเห็นว่าทฤษฎีที่ใช้อยู่ นั้น ระบุถึงกลไกที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยมีเหตุผลที่เชื่อถือได้ว่ากลไกนั้นมีอยู่จริงและไม่มีทฤษฎีอื่นอธิบายได้ดีเท่าทฤษฎีนั้น

ด้วยเหตุที่การอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวสันนิษฐาน จะเน้นการพิจารณาในแง่โครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือกลไกต่าง ๆ ทางสังคมที่เชื่อมโยงระหว่างเหตุกับผลซึ่งโครงสร้างหรือตัวแปรเหล่านี้มีความสำคัญเพราะจะทำหน้าที่ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างใดบ้างเป็นปัจจัยหลักซึ่งผลักดันหรือวางเงื่อนไขให้ปรากฏการณ์นั้นก่อตัวขึ้นมา สำหรับแนวคิดแบบสันนิษฐาน โครงสร้างสังคมก็คือรูปแบบความสัมพันธ์หลัก ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมของมนุษย์ โดยที่จะเป็นตัววางแนวทาง กฎเกณฑ์และทรัพยากรในสิ่งที่มนุษย์ทำ โครงสร้างความสัมพันธ์เช่นนี้ไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่งตายตัวแต่กลับมีสภาพที่ทั้งสืบทอดลักษณะเดิมและปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าปัจเจกชน (Individuals) และบุคคล (Persons) จะเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ก็ตามแต่แนวความคิดแบบสันนิษฐานเชื่อว่า หากไม่พิจารณาในแง่ของโครงสร้างทางสังคม เราจะไม่สามารถเข้าใจปัจเจกชนหรือบุคคลเหล่านี้ได้ นั่นคือ พฤติกรรมของคนจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเรามองจากลักษณะของความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ทางสังคมเท่านั้น เช่น เราจะรู้ว่า นาย ก. กับ นาง ข. เป็นสามีภรรยาจากกันจากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองและระหว่างบุคคลอื่นกับบุคคลทั้งสอง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การศึกษากรณีการเกิดการเมืองแบบประชานิยมที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้างและผู้กระทำการจะตั้งอยู่บนแนวการศึกษาในเชิงวิธีวิทยา (Methodological Approach) ที่เรียกว่า แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Historical-Structural Approach) (Cardoso & Faletto, 1979, pp. 8-28 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 13-19) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

ประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง เป็นแนวทางในการศึกษาสังคมโดยอาศัยหลักวิชาวิธีที่เน้นบทบาทของผู้กระทำการทางสังคม (Social Actors หรือ Social Agencies) และโครงสร้างทาง

สังคม (Social Structures) ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม กล่าวคือ การต่อสู้กันทางสังคม (Social Struggle) ระหว่างผู้กระทำการซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่ผู้กระทำการทางสังคมมิได้เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทสังคมอย่างสะเปะสะปะ ตรงกันข้ามผู้กระทำการจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้แบบแผน (Pattern) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพในระดับหนึ่งซึ่งก็คือ โครงสร้างทางสังคม ดังนั้น แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างจึงให้ความสำคัญในเชิงปฏิสัมพันธ์ของบทบาทผู้กระทำการทางสังคมที่มีผลต่อโครงสร้างสังคมตามกระแสประวัติศาสตร์และการกำหนดของโครงสร้างที่มีต่อชีวิตทางสังคม เราอาจจะสรุปสาระสำคัญของแนวการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างได้ดังนี้

1. วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง เป็นการศึกษาสังคมศาสตร์แบบองค์รวม (Comprehensive Social Science) ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง อย่างไรก็ดี วิธีคิดในการศึกษาแบบนี้ไม่ใช่การผสมผสานระหว่างสาขาวิชาต่างๆ เนื่องจากการศึกษาสังคมศาสตร์แบบองค์รวมปฏิเสธการมองสังคมที่เริ่มต้นจากการแยกสังคมออกเป็นมิติทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองแล้วแบ่งกันศึกษาตามสาขาวิชา หลังจากนั้นจึงนำปัจจัยของสาขาวิชาต่างๆ มาผสมผสานกันเป็นสิ่งที่เรียกกันว่า สหวิทยาการแต่สังคมศาสตร์แบบองค์รวม จะมองว่าความเป็นจริงของสังคมเป็นองค์รวมที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวซึ่งไม่สามารถทำความเข้าใจด้วยการลดทอนสังคมออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้ววิเคราะห์ภาพรวมของสังคมโดยการเอาส่วนย่อยๆ มารวมกัน เนื่องจากการทำเช่นนี้จะทำให้คุณสมบัติเฉพาะตัวขององค์รวมสูญเสียไปได้ ดังนั้น การวิเคราะห์แบบองค์รวมในการศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างและผู้กระทำการในการเกิดการเมืองแบบประชานิยมของไทย: ศึกษากรณีรัฐบาลพรรคไทยรักไทยจึงหมายถึง การวิเคราะห์ส่วนทั้งหมดของสังคมไทย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ปัจจัยที่เอื้ออำนวยและผลักดันให้เกิดการเมืองแบบประชานิยม เราอาจเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ส่วนทั้งหมดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง (Specific Whole)

2. วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง มุ่งวิเคราะห์สาเหตุทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยจะมองว่าประวัติศาสตร์เป็นอดีตในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของปัจจุบันและอนาคต (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527, หน้า 64) อย่างไรก็ดี กระบวนการทางประวัติศาสตร์ในที่นี้มิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือเป็นกระบวนการที่ถูกกำหนดล่วงหน้าอย่างตายตัวแต่เป็นกระบวนการที่มีทั้งความต่อเนื่อง (Continuity) การเปลี่ยนแปลง (Change) และการดำรงอยู่ (Existence) กระบวนการทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวถูกขับเคลื่อนโดยผู้กระทำการทางสังคมในฐานะที่ถือว่าเป็นผู้ที่มิพละอำนาจในการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมาย ผู้กระทำการทางสังคมเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสานการกระทำร่วมกันตามความเชื่อว่า มีเอกลักษณ์ร่วมกันหรืออยู่ในตำแหน่งทางสังคมร่วมกัน ดังนั้น ผู้กระทำการ

ทางสังคมจึงไม่ใช่ปัจเจกชนแต่มีลักษณะเป็นกลุ่มของบุคคลผู้กระทำการมากกว่า (Collective Actor) (Callinicos, 1995, p. 134 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 15)

ผู้กระทำการทางสังคมที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ได้แก่ กลุ่มสังคม (Social Group) ชนชั้นทางสังคม (Social Class) และองค์กรทางสังคม (Social Organization) ดังนั้น เมื่อมองในแง่หน่วยการวิเคราะห์ ผู้กระทำการทางสังคมจึงเป็นมโนทัศน์ระดับกลุ่ม (Group Concept)

- กลุ่มสังคม (Social Group) เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบของการทำกิจกรรมทางสังคมตามแนวทางที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ โดยสมาชิกของกลุ่มสำนึกถึงเอกลักษณ์ร่วมกันได้

- ชนชั้นในสังคม (Social Class) เป็นกลุ่มของบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคมร่วมกันทางความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตในปัจจุบันการผลิตและพลังงาน เช่น นายทุนหรือกรรมกร กล่าวคือ นายทุนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคมร่วมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของและ/หรือควบคุมปัจจัยการผลิต ส่วนกรรมกรเป็นกลุ่มบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคมร่วมกันในฐานะผู้ขาดปัจจัยการผลิตจึงเป็นผู้ขายปัจจัยแรงงาน

- องค์กรทางสังคม (Social Organization) เช่น ระบบราชการ จะเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจที่เป็นทางการ

3. วิทยานิพนธ์แนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง เป็นการศึกษาแบบองค์รวมที่ใช้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในการทำความเข้าใจภาพรวมของสังคม การใช้มโนทัศน์โครงสร้างทางสังคมในการวิเคราะห์มีจุดเด่นที่สำคัญ คือ โครงสร้างสังคมเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความแตกต่างจากความสัมพันธ์ทางสังคมโดยทั่วไปตรงที่สามารถดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและยาวนานกว่าความสัมพันธ์แบบธรรมดา ดังนั้น โครงสร้างสังคมจึงใช้วิเคราะห์ได้ดีกว่ามโนทัศน์ “สังคม” ที่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

นอกจากนี้ โครงสร้างสังคมยังแสดงถึงความเป็นระบบของสังคมซึ่งเป็นระดับการพึ่งพาอาศัยระหว่างกิจกรรมทางสังคม และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในระดับสังคม (Social Level) แล้ว โครงสร้างสังคมจะเป็นตัวเชื่อมหน่วยย่อยต่าง ๆ ของระบบสังคมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หน่วยย่อยต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันผ่านโครงสร้างสังคมนั่นเอง (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2539, หน้า 18-19) โครงสร้างสังคมมีลักษณะ 2 ด้าน (Duality of Structure) คือ โครงสร้างนั้นเป็นทั้งเงื่อนไข (Condition) และผลผลิต (Product) ของการกระทำการทางสังคม (Social Action)

โครงสร้างในฐานะที่เป็นเงื่อนไข (Condition) หมายถึง พลังอำนาจของโครงสร้างที่มีผลต่อการกำหนดการกระทำของผู้กระทำทางสังคม ดังนั้น โครงสร้างจึงมีคุณสมบัติที่เรียกว่า ความสามารถเชิงโครงสร้าง (Structural Capacity) ความสามารถเชิงโครงสร้างมิใช่คุณสมบัติเป็นเพียงสื่อกลาง (Medium) หรือทรัพยากร (Resources) ของการกระทำแต่เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขของการกระทำทางสังคมที่แสดงออกมาในรูปของพลังอำนาจของผู้กระทำทางสังคม ในการที่จะเข้าถึงทรัพยากรได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของผู้กระทำในโครงสร้างสังคม (Callinicos, 1995, p. 235 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 16)

ความสามารถเชิงโครงสร้างมีบทบาทในการกำหนดการกระทำทางสังคม 2 ลักษณะด้วยกันคือ บทบาทในการสร้างข้อจำกัด (Constraint) และบทบาทในการเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลง การสร้างข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเป็นการสร้างเป็นกลไกที่เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยพยายามตอกย้ำรูปแบบพฤติกรรมหลักที่มีอยู่เพื่อให้สังคมสืบทอดไปในทิศทางเดิม ส่วนการเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการที่โครงสร้างได้สร้างความขัดแย้งและความตึงเครียดระหว่างผู้กระทำทางสังคม อันเป็นสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ขบวนการทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างได้แต่การที่โครงสร้างสังคมจะเปลี่ยนแปลงหรือถูกคงไว้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถทาง การเมืองของผู้กระทำที่มีบทบาทเกี่ยวข้องได้แก่ ความสามารถในการจัดตั้ง การมีเจตจำนงทางการเมืองและอุดมการณ์ว่าเป็นอย่างไร

โครงสร้างในอีกด้านหนึ่งมีฐานะเป็นผลผลิตนั้น เกิดจากฐานคิดว่า โครงสร้างสังคมเป็นผลผลิตของพฤติกรรมรวมของมนุษย์ ดังนั้น โครงสร้างจึงเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงได้จากการต่อสู้ระหว่างผู้กระทำทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนหรือการพยายามปรับเปลี่ยนของผู้กระทำทางสังคม 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝ่ายหนึ่งพยายามสนับสนุนโครงสร้างไว้เพื่อตอบสนองผลประโยชน์และคุณค่าทางสังคมให้กับกลุ่มของตนเองแต่อีกฝ่ายก็พยายามเปลี่ยนแปลงหรือปรับโครงสร้างเสียใหม่เพื่อสร้างเงื่อนไขใหม่ในการจัดสรรผลประโยชน์และคุณค่าทางสังคม ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้างสังคมตามแนวโครงสร้างเชิงประวัติศาสตร์จึงเป็นการวิเคราะห์ถึงการเกิด (Production) การสืบทอด (Reproduction) และการเปลี่ยนแปลง (Transformation) โครงสร้างสังคม

4. วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง เป็นวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญในการกำหนดซึ่งกันและกันในเชิงวิภาษวิธี ระหว่างโครงสร้างสังคมและผู้กระทำทางสังคม กล่าวคือ ในขณะที่โครงสร้างกำหนดเงื่อนไขของผู้กระทำทางสังคม การกระทำทางสังคมก็จะมี

ผลต่อโครงสร้างสังคมด้วย การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการกระทำที่มีเจตจำนงของผู้กระทำการทางสังคมจะก่อให้เกิดผลที่ตามมาคือ ระบบสังคม ดังนั้น ระบบสังคมจึงมีลักษณะของโครงสร้างสังคมอันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของระบบ (Cardoso & Faletto, 1979, pp. 10-11, Galtung, 1980, pp. 61-62; Callinicos, 1985, p. 137 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 17)

5. วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง ตั้งอยู่บนกรอบการวิเคราะห์ของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง กล่าวคือ เป็นการมุ่งวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์กระบวนการทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง โดยพิจารณาถึงกระบวนการทางวัฒนธรรมในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง ได้แก่ เรื่องของค่านิยม (Value) หรือแนวความคิดของกลุ่มคนในสังคมเดียวกันซึ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ส่งผลให้สังคมต้องเปิดรับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ค่านิยมจึงเป็นตัวกำหนดโครงสร้างและการทำงานของระบบสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงย่อมนำมาซึ่งพลวัต (Dynamism) แห่งการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองและก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถอธิบายถึงพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองไทยได้ดี (Cardoso & Faletto, 1979, pp. 9-10 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 18)

เมื่อนำเอาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ ในส่วนของการเกิดการเมืองแบบประชานิยมในไทย อาจสรุปได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ทั้งโครงสร้างสังคม ผู้กระทำการทางสังคม รวมถึงค่านิยมหรือแนวความคิดของกลุ่มคนในสังคมที่เป็นตัวกำหนดการทำงานของระบบสังคมด้วยซึ่งโครงสร้างสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดการเมืองแบบประชานิยมนั้นสามารถที่จะวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะเจาะจงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนการต่างประเทศภายใต้ความสัมพันธ์ในเชิงกำหนดซึ่งกันและกันระหว่างโครงสร้างทั้งหมด กล่าวคือ ในการพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในฐานะที่เป็นโครงสร้าง เราสามารถเน้นการวิเคราะห์ได้เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมทางด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและด้านการเมืองรวมทั้งด้านการต่างประเทศที่ดำรงอยู่ในสังคมเศรษฐกิจ ประชาสังคม สังคมการเมืองและสังคมระหว่างประเทศ ตามลำดับ โดยที่สังคมเศรษฐกิจ ประชาสังคม สังคมการเมืองและสังคมระหว่างประเทศนั้นต่างก็มีความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย

ผู้กระทำการทางสังคมที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเมืองแบบประชานิยม ได้แก่ กลุ่มสังคม ขบวนการทางสังคม ชนชั้นและกลุ่มในองค์กรของรัฐ ผู้กระทำการเหล่านี้อาจรวมตัวกันอยู่ในรูปของ พันธมิตร (Alliance) กลุ่มอำนาจ (Power Bloc) หรือภาคสังคม (Social Sector)

- พันธมิตร (Alliance) ในที่นี้หมายถึง รูปแบบการรวมพลังทางทรัพยากรของกลุ่มและ/หรือชนชั้นทางสังคมเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง
- กลุ่มอำนาจ (Power Bloc) จะหมายถึง กลุ่มของชนชั้นนำทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในอำนาจรัฐในฐานะรัฐบาล
- ภาคสังคม (Social Sector) หมายถึง ส่วนประกอบของกลุ่มและ/หรือชนชั้นที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมร่วมกัน ในที่นี้จะแบ่งเป็นภาครัฐ (ราชการ) และภาคประชาชน

หากพิจารณาถึงแนวการวิเคราะห์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในแง่ของกรอบแนวความคิดและมุมมองในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง อาจจะสังเกตเห็นได้ว่าการอธิบายที่มีอยู่ในแนวการวิเคราะห์ทั้งหลาย มักจะอิงอยู่กับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งของสองแนวคิดที่เป็นรูปแบบหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเสมอ นั่นคือ หากไม่ใช่แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างที่แสดงออกในการอธิบายด้านสถาบัน กระบวนการและสภาพแวดล้อมทางสังคมก็เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการกระทำที่ถือว่า ความรู้สึกนึกคิดหรือความต้องการของผู้กระทำเป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์ โดยทั่วไปมักเชื่อว่า การจะวิเคราะห์หาสาเหตุของเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างรอบด้านนั้นจะต้องอาศัยทั้งแนวคิดทั้งด้านโครงสร้างและตัวผู้กระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่ถึงอย่างไร ดังที่ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า วิธีวิทยาแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างไม่ว่าจะเป็นการอธิบายในแง่การกระทำและการอธิบายในเชิงโครงสร้าง เราจะพบความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกระหว่างรูปแบบการอธิบายกับระดับการอธิบาย เหตุผลประการสำคัญก็คือ ในด้านหนึ่งการอธิบายในเชิงการกระทำ เป็นการอธิบายที่อยู่บนฐานของแนวคิดระดับปัจเจกบุคคล อีกด้านหนึ่ง การอธิบายในแง่โครงสร้างก็เป็นการอธิบายจากระดับองค์รวมทำให้พบว่าไม่มีแนวคิดใดเพียงแนวคิดเดียว สามารถให้คำอธิบายในแต่ละด้านอย่างสมบูรณ์รอบด้านเพราะแต่ละแนวคิดต่างก็มีข้อดีและข้อด้อยของตัวเอง

นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ส่วนหนึ่งจึงพยายามเสนอทางออกด้วยการหาทางเชื่อมโยงแนวคิดที่ได้แย้งกันเข้าด้วยกัน (อนุสรณ์ ลิ้มณีนี, 2539, หน้า 158-160) เพื่อนำไปสู่การอธิบายที่สามารถอุดช่องว่างของแต่ละแนวคิดในปัญหา การอธิบายแต่ละด้านได้ถึงแม้จะยังมีข้อโต้แย้งกันอยู่ว่าข้อเสนอเหล่านี้สามารถแก้ปัญหาหรืออุดช่องว่างได้จริงหรือไม่และเพียงใดก็ตามแต่จากพื้นฐานวิธีวิทยาแนวโครงสร้างและผู้กระทำการดังกล่าวข้างต้น เราจึงสามารถวิเคราะห์นโยบายประชานิยมได้ว่าเป็นผลผลิตและกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการกำหนดเงื่อนไขเชิงโครงสร้างสังคมและการเคลื่อนไหวของผู้กระทำการทั้งสิ้น

แนวคิดประชานิยม

1. ความหมายของประชานิยม

1.1 ความหมายดั้งเดิม

ประชานิยม เป็นลัทธิทางการเมือง (Political Doctrine) ที่สนับสนุนสิทธิและอำนาจสามัญชนในการต่อสู้กับผู้นำที่มีอภิสิทธิ์

1.2 ความหมายปัจจุบัน

ประชานิยม หมายถึง นโยบายที่สนับสนุนคนยากจนเพื่อมุ่งหวังความนิยมโดยไม่จำเป็นต้องมีความสมเหตุสมทางเศรษฐศาสตร์รองรับเสมอไปและไม่จำเป็นต้องเป็นผลประโยชน์ที่ดีที่สุดในของประเทศในขณะนั้นด้วย

ประชานิยมมีความหลากหลายในรูปแบบที่ปรากฏแต่ก็มีลักษณะร่วมกันตรงที่เป็นนโยบายที่มุ่งเอาอกเอาใจประชาชนแต่ผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์กลับตกแต่ตัวผู้นำที่เอานโยบายประชานิยมไปใช้มากกว่าตัวประชาชนเอง โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางการเมืองเฉพาะหน้า

ความหมายตามแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศ

1.3 อัลัน ไนท์ (Alan Knight)

เน้นประชานิยมที่สโตลท์หรือบุคคลิกท่าทางของการเป็นผู้นำ โดยที่ประชานิยมหรือ Populism มีรากศัพท์มาจากคำว่า "Populus" หมายถึง ขบวนการ ระบอบการปกครองหรือสโตลท์บางอย่างที่เกี่ยวข้องอย่างมากกับประชาชน โดยที่ประชานิยมเป็นลักษณะการปกครองที่มวลชนเป็นฐานอำนาจของผู้นำที่มีบารมี การปกครองแบบนี้เกิดในช่วงที่มีวิกฤติแต่ไม่ได้เชื่อมโยงไปถึงอุดมการณ์หรือชนชั้น จึงเป็นเรื่องการแสดงความเห็นอกเห็นใจกันระหว่างผู้นำกับประชาชนมากกว่า

ซึ่งไนท์แยกประชานิยมเป็น 3 ส่วน คือ ขบวนการประชานิยม (Populist Movement) ผู้นำ (Leader) และระบอบการปกครอง (Regime)

1.4 เคนเนท โรเบิร์ตส์ (Kenneth Roberts)

มองประชานิยมในทางสังคมศาสตร์ซึ่งมองว่า ประชานิยม เป็นปรากฏการณ์ที่มีหลายมิติ (Multi-Dimensional Phenomena) เกี่ยวข้องกับสโตลท์ทางการเมืองของผู้นำที่เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัว

1.5 อันเดรย์ สโกลเคย์ (Aldrej Skolkay)

ประชานิยม เป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้โวหารและการเมืองของการเป็นศัตรูกันเป็นอย่างมาก นักการเมืองจะนำเสนอปัญหาให้เข้าใจง่ายทำให้ดูเหมือนแก้ได้ง่าย ๆ บางทีก็เป็นนามธรรมแต่ส่วนมากมักจะแก้ปัญหาจริง ๆ ไม่ได้ นักการเมืองประชานิยมจะแสดงออกว่าตัวเอง

แนวคิดประชานิยม

1. ความหมายของประชานิยม

1.1 ความหมายดั้งเดิม

ประชานิยม เป็นลัทธิทางการเมือง (Political Doctrine) ที่สนับสนุนสิทธิและอำนาจสามัญชนในการต่อสู้กับผู้นำที่มีอภิสิทธิ์

1.2 ความหมายปัจจุบัน

ประชานิยม หมายถึง นโยบายที่สนับสนุนคนยากจนเพื่อมุ่งหวังความนิยมโดยไม่จำเป็นต้องมีความสมเหตุสมทางเศรษฐศาสตร์รองรับเสมอไปและไม่จำเป็นต้องเป็นผลประโยชน์ที่ดีที่สุดของประเทศในขณะนั้นด้วย

ประชานิยมมีความหลากหลายในรูปแบบที่ปรากฏแต่ก็มีลักษณะร่วมกันตรงที่เป็นนโยบายที่มุ่งเอาอกเอาใจประชาชนแต่ผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์กลับตกแต่ตัวผู้นำที่เอานโยบายประชานิยมไปใช้มากกว่าตัวประชาชนเอง โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางการเมืองเฉพาะหน้า

ความหมายตามแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศ

1.3 อลัน ไนท์ (Alan Knight)

เน้นประชานิยมที่สโตลท์หรือบุคคลิกท่าทางของการเป็นผู้นำ โดยที่ประชานิยมหรือ Populism มีรากศัพท์มาจากคำว่า "Populus" หมายถึง ขบวนการ ระบอบการปกครองหรือสโตลท์บางอย่างที่เกี่ยวข้องอย่างมากกับประชาชน โดยที่ประชานิยมเป็นลักษณะการปกครองที่มวลชนเป็นฐานอำนาจของผู้นำที่มีบารมี การปกครองแบบนี้เกิดในช่วงที่มีวิกฤติแต่ไม่ได้เชื่อมโยงไปถึงอุดมการณ์หรือชนชั้น จึงเป็นเรื่องการแสดงความเห็นอกเห็นใจกันระหว่างผู้นำกับประชาชนมากกว่า

ซึ่งไนท์แยกประชานิยมเป็น 3 ส่วน คือ ขบวนการประชานิยม (Populist Movement) ผู้นำ (Leader) และระบอบการปกครอง (Regime)

1.4 เคนเนท โรเบิร์ตส์ (Kenneth Roberts)

มองประชานิยมในทางสังคมศาสตร์ซึ่งมองว่า ประชานิยม เป็นปรากฏการณ์ที่มีหลายมิติ (Multi-Dimensional Phenomena) เกี่ยวข้องกับสโตลท์ทางการเมืองของผู้นำที่เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัว

1.5 อันเดรย์ สโกลเคย์ (Aldrej Skolkay)

ประชานิยม เป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้โวหารและการเมืองของการเป็นศัตรูกันเป็นอย่างมาก นักการเมืองจะนำเสนอปัญหาให้เข้าใจง่ายทำให้ดูเหมือนแก้ได้ง่าย ๆ บางทีก็เป็นนามธรรมแต่ส่วนมากมักจะแก้ปัญหาลงจริง ๆ ไม่ได้ นักการเมืองประชานิยมจะแสดงออกว่าตัวเอง

เป็นคนธรรมดาที่เข้าใจประชาชนแต่มีความคลุมเครือ ขาดความคิดที่มั่นคงและชัดเจนหรือมีอุดมการณ์และนโยบายที่มั่นคงในระยะยาว

ความหมายตามความสนใจของนักวิชาการ สามารถจำแนกได้ 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ประชาานิยมเป็นแนวคิดที่สิ้นไหวไม่แน่นอนและเป็นตัวการทำลายประชาธิปไตย

กลุ่มที่ 2 ประชาานิยมเป็นการครอบงำทางการเมือง

กลุ่มที่ 3 ประชาานิยมยุคคลาสสิกที่เน้นผู้นำที่มีบารมีและการเป็นพันธมิตรกับคนต่างชนชั้น

กลุ่มที่ 4 ประชาานิยมใหม่ ที่ใช้ท่าทีของความเป็นศัตรูมากขึ้น

กลุ่มที่ 5 ประชาานิยมเป็นนโยบายทางเศรษฐกิจที่มุ่งกระจายรายได้

2. แนวคิดเชิงปรัชญาในประชานิยมยุคใหม่

2.1 เออร์เนสโต ลาเกา (Ernesto Laclau)

ประชานิยมใช้แนวคิดของการเป็นศัตรูกัน (Antagonism) สร้างพรหมแดนทางการเมืองและใช้เป็นกำแพงแบ่งความเป็นฝักฝ่าย โดยการสร้างวาทกรรมหรือกรอบแนวคิดชุดใหม่ที่ต่อต้านสถานภาพเดิม เพื่อกำหนดพื้นที่ทางการเมืองใหม่ ซึ่งประชานิยม จะแยกสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ของประชาชนกับคนอื่นซึ่งอาจมีความหมายทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง เช่น กลุ่มคนรวย กลุ่มชนชั้นนำ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มมหาอำนาจต่างประเทศหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่กีดกันคนจนพร้อมกับการสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองให้ประชาชนรู้สึกว่ามีเพียงกลุ่มพวกตนเท่านั้นที่ทำได้เพื่อประชาชนจริง ๆ

3. ประชาานิยมในแง่กลวิธีทางการเมือง

ในแง่ของกลวิธีทางการเมือง ประชาานิยมเป็นกลวิธีที่ยกย่อนำขึ้นเพื่อการครอบงำกลวิธีหลัก คือ การอ้างหลักการ 2 อย่าง ได้แก่ ความสูงสุดของเจตจำนงของประชาชนและความคิดที่ให้ประชาชนมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลโดยตรง

3.1 อรุณ สวามี (Arun Swamy) นักวิชาการชาวศรีลังกา แยกกลวิธีทางการเมืองแบบประชานิยมออกเป็น 2 อย่าง คือ

3.1.1 ประชาานิยมแบบมอบอำนาจ (Empowerment Populism) ถือว่าประชาชนถูกคนต่างถิ่นหรือผู้นำปล้น จึงขจัดเซบประชาชนที่ถูกปล้น โดยการให้สิทธิที่สูญเสียคืน

3.1.2 ประชาานิยมแบบผู้พิทักษ์ (Protection Populism) เห็นว่าประชาชนถูกปล้นโดยคนเห็นแก่ตัวและเป็นเพราะผู้นำเก่าไม่ดีจึงควบคุมการเห็นแก่ตัว คอยพิทักษ์และให้ประโยชน์แก่ประชาชนสำหรับกลวิธีการสร้างพันธมิตรแบบผู้พิทักษ์ คือ คนรวยใช้วิธีหยิบนั่นสิ่งของให้คนจน เรียกว่า "Sandwich Tactics" เพื่อมุ่งระดมกำลังประชาชนระดับล่างปิดล้อมชนชั้นกลางเอาไว้

4. ผู้กำหนดนโยบายประชานิยม

ประชานิยม เป็นการบริหารโดยเน้นถึงความนิยมของประชาชนต่อนโยบายที่สำคัญ กล่าวอย่างชาวบ้านก็คือ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนนั่นเองซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในช่วงเวลานั้น ๆ โดยอาจจะขับเคลื่อนนโยบายโดยบุคคลกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มเพื่อสร้างความพอใจให้ประชาชนก็ได้ซึ่งผู้กำหนดนโยบายประชานิยมมาจาก 2 ทาง คือ

4.1 ทางตรง

4.1.1 จากรัฐบาลกำหนดขึ้น

4.1.2 จากการประชุมชาวบ้านและเป็นข้อเสนอที่มาจากชาวบ้าน เมื่อยอมรับความคิดของชาวบ้าน รัฐบาลก็นำข้อเสนอเหล่านี้มาจัดเป็นนโยบาย เช่น พยุงราคาผลผลิตทางการเกษตร

4.1.3 จากการเคลื่อนไหวของประชาชนคนชั้นล่างที่ต้องการให้รัฐบาลสร้างนโยบายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง เช่น ปรับราคาค่าโดยสารรถประจำทางเนื่องจากวิกฤติราคาน้ำมัน

4.1.4 จากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ

4.1.5 จากกลุ่มนักวิชาการ

4.2 ทางอ้อม

4.2.1 จากกลุ่มนายทุน นักธุรกิจ ผู้มีอิทธิพลและกลุ่มผู้มีผลประโยชน์ต่าง ๆ เสนอให้ รัฐบาลนโยบายเพื่อเอื้อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่กลุ่มของตน

5. ความเป็นมาของนโยบายประชานิยม

ประชานิยม (Populism) เป็นคำที่มีรากมาจากขบวนการชาวยุโรปในสหรัฐอเมริกา เมื่อกลางทศวรรษ 1980 เรียกว่า ขบวนการนารอดิกซึ่งเป็นอุดมการณ์และแนวทางทางการเมืองที่อยู่กับฐาน “ชาวนาจน” โดยเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา รัสเซียและแพร่หลายที่สุดในโลกที่สามซึ่งจุดกำเนิดขบวนการประชานิยมมาจากความรู้สึกของคนต่ำต้อยที่รู้สึกว่าตนมีความแตกต่างกันจึงพยายามผลักดันให้เท่ากัน จนเกิดเอกลักษณ์ร่วมกันซึ่งมีอยู่ 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นแรก ระบบสถาบันที่มีอยู่ดูคับข้องความต้องการทางสังคมที่มีอยู่ ๆ ได้น้อยลงนำไปสู่ความแตกแยกทางสังคม

ชั้นที่สอง ฝ่ายที่ต่ำต้อยได้พัฒนามาเป็นสถาบันซึ่งเผยแพร่ความแตกต่างและพยายามสร้างความเท่าเทียมกันแต่ไม่สำเร็จเพราะในความเป็นจริง ความต้องการของสังคมกับหลักความเท่าเทียมกันยังห่างออกไปทุกทีและชั้นที่สาม กลุ่มที่มีพลังอำนาจพยายามสร้างวาทกรรมต่อต้านฝ่ายที่ต่ำต้อยแต่กลับยิ่งทำให้ฝ่ายที่ต่ำต้อยรวมตัวกันได้จนกลายเป็นขบวนการและมีอุดมการณ์ร่วมกัน

ขบวนการประชานิยมจะรวมตัวกันได้มากแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับระดับความแตกแยกและการสร้างทางเลือกใหม่ที่แยกออกไปจากเดิม ขบวนการประชานิยมจึงเป็นการสร้างผู้ต่ำต้อยให้เกิด

ความเท่าเทียมกัน ปัจจัยสำคัญในการผลักดันความเท่ากันนี้ ได้แก่ “ผู้นำ” ซึ่งสามารถระดมความต้องการของคนต่ำต้อยให้เกิดพลัง เช่น ฮวน เปรอง กระตุ้นคนงานให้รู้จักสิทธิและสวัสดิการแก่คนงาน ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญที่แปลงรูปความต้องการส่วนตัวของคนส่วนใหญ่มาเป็นความต้องการทางการเมือง ผู้นำที่ถูกอ้างชื่อมากที่สุดว่าเป็นผู้นำประชานิยม คือ ฮวน เปรอง (Juan Peron) แห่งอาร์เจนตินาและเกตุโย วาร์กัส (Getulio Vargas) แห่งบราซิล นอกจากนี้ยังมี ลาซารอ คาร์เดนาส (Lazaro Cardenas) แห่งเม็กซิโกหรือ วิคเตอร์ ราอูล ฮายา เดอ ลา ทอเรส (Victor Raul Haya de la Torre) แห่งเปรู โดยผู้นำเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้เพราะคณะปกครองในระบอบเก่าซึ่งส่วนมากเป็นทหาร คินอำนาจให้แก่ประชาชน

6. เงื่อนไขที่ทำให้เกิด “ขบวนการประชานิยม” จำแนกได้เป็น 4 ประการ คือ

6.1 ความล้มเหลวจากการจัดระเบียบสังคมและการสูญเสียความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบการเมืองในการฟื้นฟูสังคมซึ่งปัญหานี้มักมาจากการเกิดจากวิกฤติทางเศรษฐกิจ

6.2 ความเสื่อมของระบบการเมืองและพรรคการเมือง ปัญหาการคอร์รัปชัน การประพฤติผิด การไม่ถูกตรวจสอบและการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว เป็นปัญหาหลัก ๆ ที่ทำให้เกิดประชานิยม

6.3 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคม อันเนื่องมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเมือง การสร้างความทันสมัยทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ทำให้ต้องสลัดรูปแบบความสัมพันธ์แบบเดิมทิ้งและสร้างเอกลักษณ์ขึ้นมาใหม่

6.4 การเกิดพลังทางการเมืองแบบใหม่ ที่ไม่ได้มาจากสถาบันทางการเมืองแบบเก่า เช่น วิทยุ โทรทัศน์หรือสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการหล่อหลอมความคิดของคนเข้าด้วยกันและยังเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดความคิด ตลอดจนแสวงหาความนิยมจากประชาชนด้วย

วิกฤติการณ์ในทางการเมืองและเศรษฐกิจไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ประชานิยมเสมอไป ประชานิยมจึงเป็นกระบวนการสร้างเอกลักษณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อปิดช่องว่างระหว่างคนที่เป็นตัวแทนประชาชนกับคนที่เลือกโดยสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างผู้นำกับประชาชน ตลอดช่วงศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นจีนแดงสมัยเหมาเจ๋อตงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรมและแนวทางมวลชนหรือประเทศแถบละตินอเมริกาซึ่งปฏิบัติตามแนวทางการเมืองแบบประชานิยมนั้นล้วนมีจุดจบเหมือนกัน คือ ความล้มเหลวทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง ประชานิยมจึงเสมือนเป็นฝันร้ายของนักรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ในโลกของวิชาการ ประชานิยมจึงมีความหมายทางลบมากกว่าทางบวก

7. การจัดองค์กรของพรรคการเมืองแบบประชานิยม

กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมสะท้อนให้เห็นถึงบริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่มีปัญหาในด้านการพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยและปัญหาความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองอย่างในกรณีของภูมิภาคแถบละตินอเมริกาเนื่องจากนักการเมืองใช้แนวนโยบายแบบประชานิยมเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อหวังเอาชนะการเลือกตั้ง Weyland (1999, p. 381 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่หวะ, 2547, หน้า 24) เห็นว่า กลยุทธ์ทางการเมืองแบบนี้ทำให้การเมืองในภูมิภาคนี้มีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ ประการแรก การเมืองมีลักษณะระดม (Mobilize) ฐานสนับสนุนทางการเมืองของผู้นำ เป็นมวลชนที่ถูกระดม ชักจูงและคล้อยตามการชี้นำของผู้นำทางการเมือง ประการที่สอง พรรคการเมืองที่เป็นองค์กรที่เชื่อมกันระหว่างประชาชนกับตัวแทนถูกละเลยหรือก้าวข้าม (Bypass) ไม่มีบทบาทที่สำคัญที่พรรคการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตยพึงกระทำ ผู้นำติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรงและประการสุดท้าย เกี่ยวโยงกับประการที่สองที่กล่าวมาคือ เพื่อพรรคการเมืองถูกก้าวข้าม ถูกละเลยไม่ให้ความสำคัญ พรรคการเมืองที่รองรับการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของผู้นำจึงมีความเป็นสถาบันต่ำ

การอธิบายดังกล่าวนี้อาจมีผู้โต้แย้งว่า ในประเทศแถบละตินอเมริกานั้นปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี ผู้นำไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยพรรคการเมืองอย่างมากภายในการก้าวขึ้นสู่อำนาจแต่กลับปรากฏว่า ในประเทศที่ปกครองแบบประธานาธิบดีเช่นเดียวกันอย่างประเทศสหรัฐอเมริกา พรรคการเมืองเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญต่อการขึ้นสู่อำนาจของผู้นำประเทศ กระบวนการคัดเลือกหรือคัดสรรผู้นำประเทศเป็นไปอย่างมีระบบ ผ่านการกลั่นกรองตามขั้นตอนที่ระบุเอาไว้ในระเบียบของพรรค บังคับคนนอกขึ้นมาสู่อำนาจอย่างรวดเร็วโดยไม่ผ่านกระบวนการทางการเมืองให้พรรค นักการเมืองต้องไต่เต้าผ่านลำดับขั้นการทำงานการเมืองกว่าจะกลายเป็นตัวแทนพรรคเพื่อชิงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองสูงสุดได้ กรณี Ross Perot เป็นตัวอย่างของความพยายามของนักการเมืองแบบประชานิยมที่ผลักดันตัวเองขึ้นสู่เวทีการเมืองระดับชาติด้วยการก่อตั้งพรรคไม่นานซึ่งในที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ในสังคมเสรีประชาธิปไตยซึ่งพรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันสูงจะสามารถป้องกันผู้นำแบบประชานิยมไม่ให้ขึ้นมาสู่อำนาจ ดังนั้น คุณลักษณะของพรรคการเมืองจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งของการเกิดผู้นำแบบประชานิยมในละตินอเมริกา

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งสร้างความสำเร็จแก่พรรคการเมืองแบบประชานิยมที่ทำให้พรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ถึงแม้ว่าจะเข้าใจบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นแต่ไม่อาจสนองตอบต่อความต้องการของประชานิยมได้อย่างเต็มที่ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเฉกเช่นพรรคการเมืองแบบประชานิยมที่ประสบความสำเร็จทั้งหลายก็คือ การจัดองค์กรของพรรคต่างล้วนเป็นพรรคที่นำโดยผู้นำแบบบุญญาบารมี (Charismatic Leader) สามารถชี้นำทิศทางและยุทธศาสตร์ทาง

การเมืองที่พรรคจะดำเนินไป เมื่อพิจารณาในแง่ของโครงสร้างองค์กร พรรคการเมืองแบบนี้จะมีลักษณะรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางสูง การตัดสินใจทางการเมืองขึ้นอยู่กับผู้นำพรรคหรือผู้บริหารสูงสุดของพรรคเพียงไม่กี่คนแล้วจึงส่งทอดไปยังระดับล่าง

ลักษณะของผู้นำแบบบุญญาบาภิรมีและโครงสร้างองค์กรของพรรคที่รวบอำนาจเช่นนี้ทำให้พรรคสามารถที่จะตอบสนองต่อประเด็นปัญหาทางการเมืองใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วเพราะไม่ต้องเสียเวลาหรือเผชิญกับปัญหาถกเถียงหรือหารืออย่างจริงจังภายในพรรค ด้วยเหตุที่การเมืองแบบประชานิยมให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงานมากกว่ากระบวนการประชาธิปไตย พรรคการเมืองแบบประชานิยมจึงสามารถผลิตนโยบายและวิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา อุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา แลกกับโอกาสและความสำเร็จทางการเมืองที่จะได้รับ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า พรรคการเมืองในลักษณะนี้มีระดับของความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ต่ำจึงสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่มีความเป็นสถาบันสูง การปรับเปลี่ยนตัวเองเกิดขึ้นได้อย่างเชื่องช้าเนื่องจากต้องเผชิญกับการต่อต้าน คัดค้านจากกระบวนการประชาธิปไตยภายในพรรค (Panebianco, 1998, p. 265 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่หมะ, 2547, หน้า 25)

กลยุทธ์ทางการเมืองที่พรรคการเมืองแบบประชานิยมนำมาใช้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาตั้งแต่การตั้งชื่อพรรค จะพบว่า พรรคการเมืองในลักษณะนี้จะใช้ชื่อพรรคที่สื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสามัคคี ความเป็นเอกภาพ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน สร้างความแตกต่างจากพรรคการเมืองเดิมในสภาวะที่สังคมกำลังเผชิญกับประเด็นปัญหาวิกฤติในเรื่องต่าง ๆ หรือสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ชาตินิยม เช่น พรรค People's Party ของสหรัฐอเมริกา พรรค Go Italy ของอิตาลี พรรค One Nation Party ของออสเตรเลียหรือพรรค New Zealand First ของประเทศนิวซีแลนด์ เป็นต้น บางพรรคใช้ชื่อผู้นำพรรคเป็นชื่อพรรคหรือถูกเรียกขานจากสื่อมวลชนและประชาชนแทนชื่อพรรคที่เป็นทางการ เช่น พรรค Peronista ของประธานาธิบดี ฮวน เปรอน (Juan Peron) ของอาร์เจนตินาหรือ พรรค Peters Party ที่สื่อมวลชนเรียกขานพรรค New Zealand First ของนิวซีแลนด์ที่มี Winston Peters เป็นผู้นำพรรคซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของพรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จว่ามาจากการมีบุคลิกลักษณะแบบบุญญาบาภิรมีของผู้นำพรรค

ลักษณะดังกล่าวของพรรคการเมืองแบบประชานิยมจึงส่งผลให้พรรคประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วในสภาวะสังคมที่กำลังเกิดวิกฤติเนื่องจากสังคมต้องการวิธีการแก้ไขปัญหารวดเร็ว การตัดสินใจปัญหาที่เฉียบพลัน เด็ดขาด พรรคการเมืองที่กระทำการในลักษณะดังกล่าวนี้ได้จึงต้องมีโครงสร้างองค์กรของพรรคที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง โดยเฉพาะอยู่ภายใต้การตัดสินใจของผู้นำพรรค

กระบวนการประชาธิปไตยภายใต้พรรคที่มีการอภิปราย ถกเถียง เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไข ปัญหาที่เหมาะสมจึงลดน้อยถอยลงไม่ปรากฏเพราะกระบวนการดังกล่าวนี้จะส่งผลทำให้เกิดความล่าช้า ในการแก้ไขปัญหา ขาดประสิทธิภาพในสายตาประชาชน ด้วยเหตุที่พรรคการเมืองแบบประชานิยม ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงานมากกว่ากระบวนการประชาธิปไตย พรรคการเมืองแบบ ประชานิยมจึงสามารถผลิตนโยบายและวิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา อุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน หากบริบทในเชิง โครงสร้างเกิดการเปลี่ยนแปลงและสนองตอบต่อประโยชน์ทางการเมืองที่ตนจะได้รับ พรรคการเมือง แบบประชานิยมจึงมีลักษณะค้ำนึ่งและสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนมากที่สุดเพื่อ ประโยชน์ที่พรรคจะได้รับค้ำนึ่งความนิยมจากประชาชนมากที่สุดเช่นเดียวกัน

หากใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทของพรรคการเมือง พรรคการเมืองแบบประชานิยมก็มี ลักษณะไม่แตกต่างจากพรรคการเมืองที่ Kirchheimer (1990) และ Katz (1996, p. 119 อ้างถึงใน บุญอริ ยีหะ, 2547, หน้า 26) เสนอว่าเป็นพรรคการเมืองแบบ Catch-All Party ซึ่งเป็นลักษณะของพรรค การเมืองที่ระดมคะแนนเสียงจากประชาชนทุกหมู่เหล่าในสังคม ไม่มีการแบ่งแยกตามชนชั้น อุดมการณ์ ศีลวิ ชี้อชาติ ศาสนาอย่างทีพรรคการเมืองอื่น ๆ กระทำซึ่งก็หมายถึงว่า พรรคการเมือง แบบนี้เป็นพรรคการเมืองแบบไม่ฝักใฝ่กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด (Non-Partisan) เงื่อนไขที่ทำให้เกิดพรรค การเมืองแบบนี้มาจากการเจริญเติบโตของสังคมอุตสาหกรรมและการขยายตัวของระบบทุนนิยม ทำให้สังคมมีความซับซ้อนมากกว่าในอดีต ผลที่ตามมาคือ ความภักดีที่มีต่อพรรคการเมืองตาม ชนชั้น อุดมการณ์ ศีลวิ ชี้อชาติหรือศาสนาได้อ่อนตัวลง (Party Decline) พรรคการเมืองจึงต้อง แสวงหาฐานการเมืองเป็นวงกว้าง ในขณะที่เดียวกันการขยายตัวของสื่อสารมวลชนส่งผลให้ผู้นำ ทางการเมืองติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยทั่วไปเป็นจำนวนมากได้อย่างง่ายดายไม่ต่างจาก การเสนอขายสินค้าของบริษัทต่อผู้บริโภคที่พยายามสร้างความพึงพอใจด้วยการตอบสนองในสิ่งที่ ลูกค้ำต้องการให้มากที่สุด นอกจากนั้น ในแง่ของพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งจะพบว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยทั่วไปมุ่งให้ความสนใจต่อประเด็นปัญหาเฉพาะหน้า นักการเมืองซึ่งโดยทั่วไปหวังในชัยชนะใน การเลือกตั้ง จึงจำเป็นที่จะต้องตอบสนองต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเช่นเดียวกัน Norpoth (1996, p. 304 อ้างถึงใน บุญอริ ยีหะ, 2547, หน้า 27) ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสนใจ เพียงปัญหาที่เกิดขึ้นว่าจะได้รับการแก้ไขหรือไม่หรือสิ่งที่ตั้งเป้าไว้จะบรรลุผลหรือไม่มากกว่าจะ ค้ำนึ่งถึงว่าจะใช้วิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ หรือสิ่งที่ตั้งเป้าไว้ นั้นจะบรรลุผลอย่างไร อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญยังอยู่ที่ว่าประชาชนเข้าใจต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไรหรือเข้าใจความเป็น จริงที่เกิดขึ้นอย่างไร ซึ่งความเชื่อ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

และข่าวสารที่พวกเขาได้รับรายงานจากสื่อมวลชนนั่นเอง นักการเมือง/ พรรคการเมืองแบบประชานิยม จึงฉกฉวยจังหวะที่เกิดสภาพการณ์ดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางการเมืองด้วยการนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือผลิตนโยบายที่สนองต่อความต้องการของประชาชนที่ตกอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าวโดยไม่คำนึงว่านโยบายนั้นก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวต่อสังคมหรือไม่อย่างไร แต่ในระยะสั้น แนวทางหรือนโยบายที่นำเสนอจะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและเชื่อว่าจะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นได้อย่างฉับพลัน

นักการเมือง/ พรรคการเมืองแบบประชานิยมสามารถสร้างโอกาสทางการเมืองดังกล่าวได้ง่ายยิ่งขึ้นในยุคที่สื่อสารมวลชนขยายวงกว้างเจกเชนในปัจจุบัน การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผ่านช่องทางการสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ที่ใช้เงินทุนจำนวนมากทำให้ระบบการหาเสียงที่ใช้คนเป็นเครื่องเฉพาะกิจ โดยเฉพาะในแง่ของความเป็นพรรคการเมืองที่ผู้สมัครแต่ละคนต่างมีกลยุทธ์ของตนเองในการหาเสียงขาดมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งพรรค ในแง่ของประเด็นการหาเสียงและการประสานงานกันเป็นอย่างดีในอดีตได้ถูกแทนที่ด้วยรูปแบบการหาเสียงที่มีทีมงานมืออาชีพด้านโฆษณา ประชาสัมพันธ์ที่มีที่ปรึกษาภาพลักษณ์ (Image Consultant) และการหาเสียงเกิดเอกภาพมีมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งพรรค จากความอิสระของผู้สมัครในการหยิบยกประเด็นการหาเสียงและการนำเสนอภาพลักษณ์ได้ถูกแทนที่ด้วยมาตรฐานเดียวกันจากหน่วยงานรณรงค์หาเสียงของพรรคที่มาจากส่วนกลาง สื่อประเภทโทรทัศน์ได้ทำให้การหาเสียงกลายเป็นเรื่องระดับชาติ (Nationalization of Campaigning) เนื่องจากทั่วทั้งประเทศจะเห็นความเป็นพรรคการเมืองใด พรรคการเมืองหนึ่งเหมือนกันหมด การให้ความสนใจต่อผู้นำและนโยบายที่ใช้หาเสียงเหมือนกันทั่วประเทศ (Farrell, 1996, pp. 169-174 อ้างถึงใน บุญอิธิ ยี่หะ, 2547, หน้า 28) เนื้อหาของการหาเสียงมุ่งเน้นในด้านบุคลิกภาพของผู้สมัคร (Candidate-Centered) หรือประเด็นปัญหา (Issue-Oriented) เฉพาะเรื่อง (Panebianco, 1998, p. 266 อ้างถึงใน บุญอิธิ ยี่หะ, 2547, หน้า 28) ที่สังคมกำลังให้ความสนใจในช่วงนั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อครั้งอดีตนั้น ความแตกต่างของการเมืองในระบบประธานาธิบดีกับรัฐสภาส่งผลให้รูปแบบการหาเสียงมีความแตกต่างกัน ในระบบประธานาธิบดีรูปแบบการหาเสียงมีลักษณะเน้นที่ตัวผู้สมัคร (Candidate-Centered) ขณะที่ในระบบรัฐสภา การหาเสียงจะมีลักษณะเน้นที่พรรคการเมือง (Party-Centered) (Farrell, 1996, pp. 163-164 อ้างถึงใน บุญอิธิ ยี่หะ, 2547, หน้า 28) แต่กระนั้น ด้วยอิทธิพลของสื่อสารมวลชนสมัยใหม่และการที่ผู้นำพรรคมีความผูกพันกับภาพลักษณ์สูงไม่ว่าจะเป็นจุดยืน อุดมการณ์หรือนโยบายพรรคทำให้ในระบบรัฐสภา การรณรงค์หาเสียงได้เขยิบเข้าสู่การเน้นที่ตัวผู้สมัครที่เป็นผู้นำพรรค (Candidate-

Centered) การเติบโตของสื่อสารมวลชนจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนกลยุทธการเมืองแบบประชานิยมผู้นำไม่ว่าจะเป็นในระบบประธานาธิบดีหรือระบบรัฐสภาต่างก็มีกลยุทธ์ในการหาเสียงเข้าถึงประชาชนไม่แตกต่างกัน ในขณะเดียวกันผู้มีสิทธิเลือกตั้งในประเทศของทั้งสองรูปแบบต่างก็ให้ความสนใจต่อตัวผู้นำพรรค บุคลิกภาพ รูปแบบการทำงานไม่แตกต่างกันซึ่ง Allister (1996, pp. 286-287 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่มะ, 2547, หน้า 28) กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อสารมวลชนประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีผลต่อการให้ความสนใจในทางการเมืองของประชาชนด้วยเหตุที่สื่อประเภทนี้ได้เน้นความสนใจไปยังบุคลิกภาพทางการเมืองของผู้นำพรรคมากกว่าความเป็นตัวพรรคและนโยบายที่เป็นนามธรรม ประชาธิปไตยทั้งสองรูปแบบจึงเดินไปสู่กลยุทธการหาเสียงที่มีลักษณะชูตัวบุคคลหรือผู้สมัคร (Candidate-Centered) ทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงในระบบรัฐสภาต้องการเสียงในลักษณะเน้นการเสนอความเป็นพรรค (Party-Centered)

8. ภาวะผู้นำทางการเมืองกับกลยุทธทางการเมืองแบบประชานิยม

ความหมายของภาวะผู้นำทางการเมือง มีความหมายแตกต่างหลากหลายเป็นจำนวนมาก แต่ความหมายที่น่าจะบ่งชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของตัวผู้นำกับบริบทเชิงโครงสร้างที่ห้อมล้อมการทำงานของตัวผู้นำเพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีภาวะผู้นำก็คือ ความหมายที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้นำกับผลลัพธ์ทางการเมืองที่จะเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจของผู้นำคนนั้น เป็นผลลัพธ์ทางการเมืองที่ส่งผลดีต่อสังคมในระยะยาว Tucker (1981, pp. 11, 15 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่มะ, 2547, หน้า 29) เห็นว่า ผู้นำทางการเมือง คือ บุคคลผู้ชี้แนะหรือให้ทิศทางแก่ชุมชนทางการเมืองในการที่จะดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นแรก ผู้นำต้องมีหน้าที่ระบุหรือนิยามปัญหาที่กลุ่มผู้ติดตามกำลังเผชิญอยู่ ชั้นที่สอง ผู้นำต้องเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาตามที่ระบุหรือนิยามไว้ และชั้นสุดท้าย การระดมผู้ตามให้เห็นพ้องกับปัญหาที่ได้ระบุหรือนิยามไว้และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ได้เสนอเอาไว้ในแง่สำหรับพรรคการเมือง

สรุปได้ว่า ผู้นำทางการเมือง ก็คือ ผู้ชี้แนะหรือผู้กำหนดแนวทางต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคตนเอง โดยมีเป้าหมายไม่ใช่เพียงการชนะการเลือกตั้งเท่านั้นแต่ต้องคำนึงถึงผลดีต่อสังคมในระยะยาวจากการชนะการเลือกตั้งด้วย

การเกิดขึ้นของการเมืองแบบประชานิยมนี้มีผลดีในแง่ของการเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความอ่อนแอ ล้มเหลวและไร้ประสิทธิภาพของการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนและปัญหาความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองในสังคมนั้นซึ่งจะชว่นำไปสู่การตระหนักและแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ในขณะเดียวกันการเมืองแบบประชานิยมก่อให้เกิดอันตรายอย่างใหญ่หลวงต่อระบอบประชาธิปไตยเนื่องจากระบบพรรคการเมืองจะไร้ความหมาย ประชาชนจะพึงพาผู้นำเป็น

สำคัญ เรียกร้องหาผู้นำที่มีคุณลักษณะโดดเด่นตลอดเวลา โดยเชื่อว่าตัวบุคคลจะสามารถแก้ไข ปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้นได้แทนที่จะเป็นระบบการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ การเมืองและรัฐภายใต้การเมือง แบบประชานิยมจะกลายเป็นการเมืองและรัฐรวมศูนย์เนื่องจากประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับตัวผู้นำ กลไก การทำงานปกติที่เป็นสถาบันทางการเมืองไม่อาจดำเนินการไปได้เนื่องจากจะต้องเผชิญกับขั้นตอน กระบวนการที่อาจส่งผลให้การทำงานล่าช้าและประสิทธิภาพลดลงซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ ตัวผู้นำ การรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางจึงเป็นทางออกที่เหมาะสมสำหรับการเมืองแบบประชานิยม ไม่เพียงแต่ปัญหาการสืบทอดอำนาจภายในพรรคเท่านั้นที่มีผลต่อความเป็นสถาบันของพรรค การเมืองแบบประชานิยมเพราะด้วยเหตุที่พรรคการเมืองแบบนี้เกิดและเติบโตในสภาวะวิกฤติ ไม่ว่าจะเป็น เป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมือง ดังนั้นเมื่อวิกฤติดังกล่าววนกลับคืนสู่สภาวะปกติก็จะ ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืน คงทนถาวรของพรรคการเมืองในรูปแบบนี้เนื่องจากบริบทเชิงโครงสร้าง ไม่ก่อให้เกิดเงื่อนไขที่ทำให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างงายดายและขยายตัวไปได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากกลยุทธทางการเมืองแบบเดิมที่เคยประสบความสำเร็จไม่อาจนำมาใช้ได้อีกต่อไป

9. ทรัพยากรทางการเมืองกับพรรคการเมืองแบบประชานิยม

ตามที่กล่าวมาข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองแบบประชานิยมเติบโตอย่างรวดเร็ว หลังจากการก่อตั้งพรรคไม่นาน ภายในบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมที่ตกอยู่ใน สภาวะวิกฤติหรือในกรณีที่ใช้วิธีลัดด้วยการเข้าไปยึดครองพรรคการเมืองเดิมที่มีอยู่แล้ว พรรค การเมืองดังกล่าวก็จะมีลักษณะของความเป็นสถาบันต่ำเพราะความอ่อนแอของพรรคการเมืองมีผล ทำให้นักการเมืองแบบประชานิยมสามารถเข้าไปยึดครองตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ของพรรคได้ใน ระยะเวลาอันสั้น โดยผ่านอำนาจบารมีที่มาจากบุคลิกภาพที่โดดเด่นแตกต่างจากคนอื่น ๆ หรือบารมี ที่มาจากอำนาจทางเศรษฐกิจเนื่องจาก "เงิน" เป็นทรัพยากรทางการเมือง (Political Resource) ที่สำคัญประการหนึ่งนอกเหนือจากยุทธศาสตร์ทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ในการทำยุทธพรรค การเมืองเดิมที่ครองอำนาจอยู่และเพื่อให้พรรคการเมืองได้รับการยอมรับจากประชาชนในเวลา อันรวดเร็ว นักการเมืองหรือพรรคการเมืองแบบประชานิยม จึงใช้เงินจำนวนมากมหาศาลในการดำเนิน กิจกรรมทางการเมืองของพรรค เช่น กรณีของ Perot ของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือ กรณีของ Berlusconi ของประเทศอิตาลี เป็นต้น

อันที่จริงแล้ว โดยปกติในการจัดตั้งพรรคการเมืองและการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ปัจจัยเรื่อง เงินทุนนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญสำหรับพรรคการเมืองอยู่แล้ว ในช่วงภาวะปกติเงินทุนจำเป็นต่อ การบริหารงานในแต่ละวันและสำหรับการเลือกตั้งในแต่ละครั้งเงินทุนมีความจำเป็นอย่างยิ่งใน การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงย่อมมี

ความได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองและนักการเมืองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำกว่า บรรดานักธุรกิจที่หันมาเป็นนักการเมืองจึงมีอิทธิพลภายในพรรคมากเนื่องจากเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินคนสำคัญของพรรค ด้วยเหตุนี้อำนาจทางเศรษฐกิจจึงสามารถเชื่อมโยงเข้ากับคุณลักษณะบางประการของนักการเมือง/ พรรคการเมืองแบบประชานิยมซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วคือ คุณลักษณะเชิงบารมีของตัวผู้นำทางการเมืองหรือนักการเมืองที่โดดเด่นเหนือนักการเมืองรายอื่น ๆ อันมาจากความพิเศษบางประการซึ่งในที่นี้ก็คือ ความมั่งคั่ง ร่ำรวยอันเป็นผลมาจากความสำเร็จในอาชีพหรือการประกอบธุรกิจการค้า

กล่าวโดยสรุปก็คือ บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดภาวะวิกฤติด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะวิกฤติทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นหรือเปิดโอกาสให้นักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่มีระดับของความเป็นสถาบันต่ำใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบการตลาดที่เรียกว่า “ประชานิยม” สร้างความสำเร็จทางการเมืองให้กับตนเองได้อย่างรวดเร็ว

10. แนวคิดประชานิยม

โดยมากแล้วบริบทที่มักก่อให้เกิดแนวคิดแบบประชานิยม ก็คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสภาวะทางการเมืองที่ไม่มั่นคงซึ่งในการศึกษาแนวคิดและจุดกำเนิดของประชานิยมนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบกว้าง ๆ คือ

10.1 ประชานิยมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Populist Movement)

เป็นประชานิยมที่เน้นกระบวนการต่อสู้ มุ่งเอาใจและแก้ไขปัญหามวลชน โดยมีต้นกำเนิดมาจากการรวมกลุ่มของชนชั้นล่างที่ยากไร้ ได้แก่ ขบวนการชาวนา ชาวไร่และกรรมกรเห็นได้จากกรณีของ National Farmers Alliance and Industry Union ที่พัฒนามาเป็นพรรคการเมือง People's Party ในสหรัฐอเมริกาเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจที่เลวร้ายส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำอย่างรุนแรง เรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกการจำกัดการผลิตเงินเหรียญและเงินกระดาษเพื่อให้มีปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบมากขึ้นซึ่งจะช่วยดันราคาสินค้าการเกษตรสูงขึ้นโดยปริยาย รวมถึงต้องการให้รัฐบาลเป็นเจ้าของธุรกิจการสื่อสารโทรคมนาคมและระบบรางรถไฟขนส่งทั้งหมดเพื่อไม่ให้ธุรกิจขนาดใหญ่เข้ามามีอำนาจผูกขาดได้และไม่ต้องการให้ต่างชาติสามารถครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยพรรคดังกล่าวได้ส่งนายวิลเลียม เจนนิงส์ ไบรอัน (William Jennings Bryan) เข้าสมัครรับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 1896 แต่ไม่ประสบความสำเร็จจากนั้นพรรคการเมืองนี้ก็ได้สลายตัวไป

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ในประเทศรัสเซีย สมัยที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสครองราชย์ได้เกิดขบวนการ “นารอดนิคเชสโต” (Nadodichestvo) หรือ “นารอดดิก” (Nadodic) ของนักศึกษาปัญญาชนรัสเซียที่ลงมือเคลื่อนไหวเพื่อปลุกกระดมชาวนาในชนบทให้เข้าร่วมการปฏิวัติสังคมนิยม โดยในปี

ค.ศ. 1874 การเคลื่อนไหวดังกล่าวทวีความเข้มข้นถึงขีดสุด คนหนุ่มสาวชาวรัสเซียนับพันมุ่งสู่ชนบท เพื่อเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมโดยไม่หวังต่อการติดคุกเนื่องจากเชื่อว่าการเพาะปลูกแบบคอมมูนยังดำรงอยู่ในหมู่บ้าน ดังนั้น ระบบสังคมนิยมเกษตรกรรมจึงน่าที่จะถูกสร้างขึ้นมาได้บนพื้นฐานท้องถิ่นชนบท เมื่อรัฐถูกทำลายลงแต่ชาวชนบทกลับไม่ร่วมมือด้วยส่งผลให้พวกนารอดดิกหรือประชานิยมกลุ่มหนึ่งหาทางเลือกใหม่ โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มก่อการร้ายถึงขั้นพยายามลอบปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์ อเล็กซานเดอร์ที่ 2 (พฤทธิสาร, 2546, หน้า 251-252)

สำหรับในประเทศไทย กรณีตัวอย่างสังคมนิยมในอดีตก็มี ขบวนการชาวนาชาวลาวไรที่มีการจัดตั้งเป็นสมาพันธ์ชาวนาชาวลาวไรแห่งประเทศไทยซึ่งก็คือ สมัชชาคนจนในปัจจุบันรวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอยู่ทั่วประเทศ เพื่อแสดงพลังต่อต้านความไม่ชอบมาพากลที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะสภาพการณ์ที่รู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรมอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลและระบบเศรษฐกิจที่ปิดกั้นโอกาสและความเข้าถึงทรัพยากรของคนยากไร้ (บุญอริ ยี่หะ, 2546, หน้า 371)

10.2 การเมืองแบบประชานิยม (Populist Politics)

รูปแบบนี้เป็นประชานิยมที่แวดวงนักวิชาการให้ความสนใจมากที่สุดและแนวคิดประชานิยมถูกนำไปใช้อธิบายในกรณีต่าง ๆ อย่างกว้างขวางหลากหลายแต่ก็มีความพยายามที่จะสรุปภาพรวมในกรณีของประชานิยมทางการเมืองหรือการเมืองแบบประชานิยมซึ่ง Betz (1998, p. 4 อ้างถึงใน บุญอริ ยี่หะ, 2546, หน้า 372-378) สรุปว่า หมายถึงรูปแบบของการใช้เหตุผล สไตล์ทางการเมืองและกลยุทธ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ประเภทหนึ่ง ทั้งนี้ พิจารณาในแง่ของรูปแบบการใช้เหตุผล ประชานิยมจะเน้นย้ำในเรื่องสามัญสำนึกของประชาชนทั่วไป โดยเชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันที่สลับซับซ้อนสามารถแก้ไขได้ไม่ยากด้วยวิธีการง่าย ๆ ที่คนทั่วไปมีอยู่ในชีวิตประจำวัน เพียงแต่กลุ่มประชาชนเหล่านี้กลับถูกปิดกั้นโอกาสที่จะทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้รับฟังความคิดเห็น ความต้องการหรือความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญทั่วไปและระดมความคับข้องใจของพวกเขาเหล่านั้นต่อต้านศัตรูฝ่ายตรงข้ามที่เชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อสภาพการดำรงอยู่ของพวกเขาในปัจจุบันและประการสุดท้ายในด้านอุดมการณ์ ยึดมั่นในจริยธรรมการทำงานหนักเห็นว่าการทำงานอย่างแข็งขันของคนธรรมดาสัญญเป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าและความมั่งคั่งให้แก่ชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ปฏิเสธสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ว่า รับใช้ผลประโยชน์คนส่วนน้อยมากกว่าคนหมู่มากจึงเรียกร้องระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงที่สามารถกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน

ประเทศในแถบละตินอเมริกาเป็นตัวอย่างการศึกษาในเรื่องกลยุทธ์ทางการเมือง การพัฒนาที่อิงแนวประชานิยมเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งยกสถานะภาพของแรงงานจัดตั้งในเขตเมืองและเขตอุตสาหกรรมแบบใหม่ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ผสมชาตินิยมเข้ากับการปฏิรูปสังคมอันเนื่องมาจาก

การถูกกดขี่ข่มเหงเป็นร้อย ๆ ปีจากการเป็นอาณานิคมของสเปนและโปรตุเกส แต่เดิมนิคมอเมริกาที่ผ่านมาในรอบ 100 ปี ก็ไม่ค่อยที่จะมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเท่าไรนัก เมื่อมีการนำเอานโยบายประชานิยมมาใช้ทำให้ปัญหาทางเศรษฐกิจยิ่งทรุดหนักขึ้นซึ่งประเทศในแถบละตินอเมริกาที่ใช้นโยบายประชานิยม เช่น อาร์เจนตินา ชิลี เม็กซิโก เปรู นิคารากัว เอกวาดอร์ยกเว้นโคลอมเบียซึ่งใช้วิธีให้ผู้เชี่ยวชาญในระบบราชการเป็นผู้กำหนดนโยบายจึงสามารถรอดพ้นจากปัญหาที่เกิดจากการใช้ประชานิยมได้ทั้งนี้ที่โคลอมเบียทำได้ก็เพราะมีการเมืองระบบสองพรรคที่มีความมั่นคงและให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชน

เศรษฐกิจประชานิยมของประเทศในแถบละตินอเมริกา แบ่งได้เป็น 4 ระยะตามกลยุทธ์ ได้แก่

- 10.2.1 การขยายอุปสงค์
- 10.2.2 การเพิ่มค่าจ้าง
- 10.2.3 การควบคุมราคา
- 10.2.4 การทดแทนการนำเข้า

เป้าหมายของประชานิยม คือ ต้องการกระจายรายได้พร้อมกับสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ความสำเร็จตามเป้าหมายนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ได้แก่

- 10.2.5 การจำกัดงบประมาณและค่าจ้าง
- 10.2.6 การจัดทำแผนต่อต้านความยากจนที่มีเป้าหมายที่ชัดเจน
- 10.2.7 ทิศทางของเศรษฐกิจนอกประเทศ

ความเชื่อตามนโยบายประชานิยมยุคคลาสสิก คือ

10.2.8 สามารถทำให้เงินเฟ้อหยุดได้ โดยการควบคุมราคาและรักษาค่าเงินให้แข็งเอาไว้

10.2.9 การขาดดุลการคลังของรัฐบาล เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการกระตุ้นให้เกิดอุปสงค์มวลรวม โดยไม่สนใจปัญหาที่ตามมา โดยเฉพาะภาระหนี้

10.2.10 ถือว่าปัญหาข้อจำกัดทางด้านการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศและเงินทุนไหลออกไม่ใช่สาระสำคัญ

ผลจากนโยบายประชานิยมต่าง ๆ ที่มุ่งกระจายรายได้นั้น มักจบลงด้วยผลลัพธ์คล้าย ๆ กัน คือ การขาดแคลนสินค้าภายในประเทศ ภาวะเงินเฟ้อขึ้นสูงลิ่ว การขาดดุลงบประมาณและดุลการชำระเงิน ค่าเงินสูงเกินจริงและเงินทุนไหลออกทำให้เศรษฐกิจพัฒนาไม่ยั่งยืนและทำให้คนจนรับภาระหนักยิ่งขึ้น

11. การเกิดประชานิยมในประเทศละตินอเมริกาและภูมิภาคยุโรป

ลักษณะเด่นของผู้นำแบบประชานิยม ได้แก่ การมองว่าตนเองเป็นทุกอย่างของ ประชาธิปไตย ผู้นำประชานิยมเชื่อว่าประชาธิปไตย คือ การระดมกำลังมวลชนและการครอบครอง พื้นที่การเมืองมากกว่าทำตามขั้นตอนและกติกาประชาธิปไตย ผู้นำประชานิยมจึงเน้นการโฆษณาชวนเชื่อ ดังศึกษาได้จากตัวอย่างผู้นำประชานิยม เช่น ฮวน เปรอง (Juan Peron) ผู้นำประชานิยมของประเทศอาร์เจนตินาซึ่งถือกันว่าเป็นประชานิยมยุคคลาสสิกของโลกปัจจุบัน (Classic Populism) และอัลเบอริโต ฟุจิโมริ (Alberto Fujimori) ผู้นำประชานิยมใหม่ (Neo-Populism) ของประเทศเปรู

11.1 ผู้นำประชานิยม กรณีประธานาธิบดีฮวน เปรอง (Juan Peron)

ฮวน เปรอง ใช้พรรค Peronista ของกรรมกรอาร์เจนตินาเป็นฐานผลักดันให้ตนเองขึ้นสู่บัลลังก์ประธานาธิบดี ของประเทศอาร์เจนตินา ในช่วงทศวรรษที่ 1946-1955 ลักษณะเด่นของรัฐบาลของเปรอง คือ ลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำที่จับใจประชาชน เช่น มีความเด็ดขาด ปราศรัยเก่ง ฯลฯ จะนำพาความรุ่งเรืองมาสู่ประเทศหรือนำพาประเทศให้พ้นห้วงวิกฤติ ความนิยมผู้นำพรรคเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าเป็นเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่ง คือ ฐานเสียงที่สนับสนุนเปรองมาจากกลุ่มคนงานอุตสาหกรรมที่รวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานเป็นหลัก นโยบายประชานิยมของเปรองจะมุ่งไปที่การเพิ่มค่าจ้างและสวัสดิการให้กับกลุ่มคนเหล่านี้สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้นำและผู้ตาม ในส่วนของนโยบายเศรษฐกิจ ฮวน เปรองใช้แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าซึ่งใช้แนวทางนี้เพื่อปกป้องกลุ่มอุตสาหกรรม ได้มีนโยบายชาตินิยมปกป้องอุตสาหกรรม ควบคุมเงินตราต่างประเทศและยึดกิจการต่างชาติรวมถึงกิจการธนาคาร สาธารณูปโภคตลอดจนอุตสาหกรรมสำคัญมาเป็นของรัฐพร้อมทั้งได้พัฒนาแรงงานเพิ่มขึ้นจากจำนวน 5 แสนคน เป็น 5 ล้านคนอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้คนงานในภาครัฐก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในภารกิจด้านสวัสดิการและการพัฒนาอุตสาหกรรม อันกล่าวได้ว่าเป็นประเพณีของการเมืองแบบประชานิยมที่รัฐบาลจะเป็นที่รองรับแรงงานที่ว่างงานแหล่งสุดท้ายให้แก่ลูกหลานของชนชั้นกลางที่จบการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย

แม้ว่าพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในเวลาต่อมาจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อบริบทเชิงโครงสร้างในภูมิภาคละตินอเมริกาแต่หากบริบทเชิงโครงสร้างนั้นเหมาะสม สอดคล้องและเอื้ออำนวย การเมืองแบบประชานิยมก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้หากผู้นำสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับบริบทเชิงโครงสร้างนั้น กล่าวคือ นับตั้งแต่ยุคทศวรรษปี 1980 เป็นต้นมา กระแสเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ก่อกวนให้บรรดาประเทศในแถบละตินอเมริกาปรับโครงสร้าง (Structural Adjustment) ปฏิรูประบบตลาด (Market Reform) ลดการแทรกแซงของรัฐต่อสังคมเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติหนี้สินที่

เกิดขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก นโยบายประชานิยมที่รัฐมีมาก่อนหน้านี้ที่รัฐทุ่มต่อโครงการต่าง ๆ มากมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพื่อหวังเสถียรภาพสนับสนุนจากประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้การที่รัฐบาลมุ่งเน้นนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรี (Free Market) เน้นวินัยการคลัง (Fiscal Discipline) จึงมีความขัดแย้งกับทิศทางนโยบายของรัฐที่มีมาก่อนหน้านี้แต่ด้วยเหตุที่ผู้นำจำเป็นต้องยินยอมรับการปรับโครงสร้างนโยบายตลาดเสรีมาใช้ ในขณะที่ฝ่ายสนับสนุนแนวนโยบายเสรีนิยมใหม่ไม่อาจทำได้ตามลำพังต้องอาศัยกลยุทธ์ของผู้นำประชานิยมในการผลักดันการปฏิรูป ขณะที่ผู้นำประชานิยมใช้วิธีการของเสรีนิยมใหม่เป็นเครื่องมือในการโจมตีและทำลายผลประโยชน์ของกลุ่มผู้นำทางการเมืองและข้าราชการเดิม (Established) ที่ผูกขาดอำนาจทางสังคม เศรษฐกิจมาอย่างยาวนาน ดังนั้นแม้ว่าบริบทเชิงโครงสร้างได้เปลี่ยนแปลงไป การเมืองแบบประชานิยมก็ยังสามารถที่จะดำเนินต่อไปได้ หากผู้นำสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตนและสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนที่เป็นฐานสนับสนุนทางการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ท้ายที่สุดในปลายทศวรรษ 1980 ละตินอเมริกาประสบกับสภาวะล้มเหลวและวิกฤติรุนแรงโดยมีสาเหตุหนึ่งมาจากผลของนโยบายประชานิยมทำให้เกิดการขยายตัวขององค์กรและรัฐวิสาหกิจที่ไร้ประสิทธิภาพมากมาย ระบบสวัสดิการสังคม การให้เงินอุดหนุนและเงินโอนเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือยไม่สมกับสถานะของประเทศและระดับการพัฒนา (กนกศักดิ์ แก้วเทพและนวนน้อย ตีรวัฒน์, 2544, หน้า 142-143) ส่งผลให้เศรษฐกิจของอาร์เจนตินายิ่งแย่ลง การคอร์รัปชันในรัฐบาลยิ่งเพิ่มมากขึ้นทำให้ฐานของประเทศทรุดลงในทุกด้าน ปัจจุบันประเทศอาร์เจนตินาต้องหันมายอมรับความเป็นจริง โดยหันมาทำข้อตกลงและปฏิบัติตามกรอบนโยบายของกองทุนไอเอ็มเอฟ เนื่องจากประสบกับปัญหาหนี้สาธารณะบานปลายและมีภาวะเงินสูงสลับเนื่องมาจาก รัฐบาลเปรูพยายามเอาใจคนงานภาคอุตสาหกรรมที่เป็นฐานเสียงของตนเอง หลังจากนั้นก็มีรัฐบาลประชานิยมรุ่นต่อมาในทศวรรษที่ 1980 หรือที่เรียกว่า ประชานิยมใหม่ (Neo-Populism) ยกตัวอย่างกรณีของอัลเบร์โต ฟุจิโมริ (Alberto Fujimori) ของประเทศเปรูในทศวรรษที่ 1990 เป็นตัวอย่างของการเมืองแบบประชานิยมหรือรัฐบาลประชานิยมที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกเนื่องจากมีความแตกต่างจากประชานิยมแบบเก่า (เปรอง) อย่างสิ้นเชิง

11.2 ผู้นำประชานิยม กรณีประธานาธิบดี อัลเบร์โต ฟุจิโมริ (Alberto Fujimori)

ฟุจิโมริ เป็นนักการเมืองหน้าใหม่ เขาสร้างคะแนนนิยมให้กับตนเองโดยเสนอตัวเป็นผู้แก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของเปรู รัฐบาลของเขายกเลิกกลยุทธ์ทางการเมืองทดแทนการนำเข้า (Substitution) แล้วรับเอานโยบายเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ที่เน้นให้ตลาดเป็นตัวกำหนด

กิจกรรมทางเศรษฐกิจและลดบทบาทภาครัฐลง นโยบายดังกล่าวนำเสถียรภาพมาสู่เศรษฐกิจเป루ในระยะปานกลาง หลังจากนั้นฟูจิโมริก็นำเอานโยบายประชานิยมหลายอย่างเข้ามาใช้ เช่น การก่อตั้งธนาคารเพื่อทำธุรกิจขนาดเล็ก/ ขนาดย่อม รวมทั้งหาแร่-แมงกานีสและมีการเพิ่มโบนัสให้กับข้าราชการอีกทั้งประกาศสงครามกับความจนและการแจกคอมพิวเตอร์ให้กับโรงเรียนต่าง ๆ โมริใช้นโยบายประชานิยมเหล่านี้มุ่งไปที่กลุ่มคนระดับล่างในเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น พวกพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ แมงกานีส คนขับแท็กซี่ คนสลัม ธุรกิจขนาดน้อยใหญ่ ไม่ได้มุ่งไปที่กลุ่มสหภาพแรงงานเหมือนในกรณีของเปรูเนื่องจาก กลุ่มคนจนในเปรูเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อพวกเขาได้รับผลประโยชน์จากนโยบายประชานิยมที่ฟูจิโมริดำเนินการอยู่ กลุ่มคนเหล่านี้ก็สนับสนุนฟูจิโมริให้คะแนนฟูจิโมริกลับเข้ามาเป็นประธานาธิบดีสมัยที่ 2 ของเปรูอีกวาระหนึ่ง

สาเหตุของการเกิดประชานิยมนี้ นักวิชาการที่มีแนวคิดประชานิยมแบบคลาสสิกของละตินอเมริกามองว่า ประชานิยมเกิดจากนโยบายเศรษฐกิจมหภาคแบบขยายตัว (Expansive Macroeconomic Policies) เช่น การขาดดุลการคลัง รวมทั้งการที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจโดยไม่สนใจข้อจำกัด เช่น การขึ้นค่าจ้าง การควบคุมราคาหรือการรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนแต่เมื่อถึงที่สุดแล้วก็มักไม่ได้ผล เศรษฐกิจยิ่งแย่เพราะขาดแคลนสินค้า เงินทุนไหลออกและเกิดเงินเฟ้อ แม้อาจมองผลเสียในขณะที่ใช้นโยบายได้ไม่ชัดเจนนัก กลับยิ่งทำให้ประชาชนชื่นชอบแต่ก็สามารถมองเห็นผลเสียได้หลังจากที่ได้ใช้นโยบายประชานิยมไปแล้วสักวาระหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก นโยบายเศรษฐกิจแบบประชานิยมไม่ได้ทำให้ประชาชนชอบเสมอไปเพราะไม่ได้แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและประการที่สอง นโยบายเศรษฐกิจไม่ได้เป็นนโยบายประชานิยมไปเสียทุกนโยบาย ส่วนการเกิดทางการเมืองนั้น นักวิชาการละตินอเมริกามองว่า ประชานิยมเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดจากส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ

1. บุคลิกท่าทางหรือสไตล์ส่วนตัวของผู้นำ เช่น การเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่เหมือนพ่อปกครองลูก ผู้นำที่มีบารมีหรือผู้นำที่มีคุณสมบัติโดดเด่นเฉพาะตัวด้านอื่น ๆ
2. ประชาชนผู้เลือกตั้ง เป็นกลุ่มประชาชนที่แตกต่างกันไปจนถึงคนงานหรือชนชั้นกลางในเมือง
3. แผนงานทางการเมืองหรือนโยบายของรัฐต้องเป็นการปฏิรูปแต่มีหลักเลี่ยงความขัดแย้งทางชนชั้น ประชานิยมใช้นโยบายการจัดสรรทรัพยากรและใช้ทรัพยากรใหม่รวมถึงการใช้แผนพัฒนาชาตินิยมที่ขยายกิจกรรมของรัฐเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2546, หน้า 8-9)

จากส่วนประกอบดังกล่าว นักวิชาการวิเคราะห์ว่ามีสาเหตุมาจากที่ผู้นำแนวประชานิยมใหม่อย่างฟูจิโมริ จะหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มคนที่แตกต่างจากผู้นำประชานิยมแบบเก่าอย่างเปรองฟูจิโมริไม่สนใจคนงานภาคอุตสาหกรรมหรือกลุ่มสหภาพแรงงานแต่จะมุ่งไปที่ชาวนารายย่อยและกลุ่มคนที่ทำงานในภาคเศรษฐกิจนอกระบบเมือง กลุ่มคนเหล่านี้คือ คนส่วนใหญ่ของประเทศ พวกเขา มักถูกละเลยจากรัฐบาลยุคก่อน ๆ และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคก่อนค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับคนชั้นกลางหรือคนงานในภาคเศรษฐกิจทางการ ได้แก่ พวกคนงานในโรงงาน ข้าราชการ คนงานนั่งโต๊ะ เป็นต้น ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่พึงการเลือกตั้ง กลุ่มชาวนารายย่อยและคนงานในเศรษฐกิจนอกระบบเป็นส่วนใหญ่ของประเทศที่ถูกคะแนนเสียงเลือกตั้ง ดังนั้น พรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่หวังจะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปเป็นรัฐบาลจำเป็นต้องฟังเสียงของพวกเขา (ผาสูก พงษ์ไพจิตร, 2548, หน้า 6)

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงโครงสร้างการเมืองแบบประชานิยมของละตินอเมริกา จะเกิดขึ้นจากปัจจัยต่อไปนี้ ประการที่หนึ่ง บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง พรรคการเมืองมีปัญหาคือความเป็นสถาบันการเมืองถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำกลุ่มเดิมมายาวนาน ประการที่สอง บริบทเชิงเศรษฐกิจ วิกฤติเศรษฐกิจและช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนที่กว้างขวางมาก ประการที่สาม ผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล ก่อให้เกิดความเป็นเมืองและกลุ่มชนชั้นใหม่ที่เป็นคนจนเมือง จนกลายเป็นฐานการเมืองใหม่และประการที่สี่ ผลจากบริบทเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมาเอื้ออำนวยให้เกิดผู้นำทางการเมืองแบบประชานิยมที่ต่างเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างตัวผู้นำกับบริบทเชิงโครงสร้าง

จากที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างของผู้นำประชานิยมดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงโครงสร้างการเมืองแบบประชานิยมในละตินอเมริกา จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเมืองแบบประชานิยมนี้มาจากการที่สังคมหรือประเทศตกอยู่ในสภาวะวิกฤติด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะวิกฤติด้านเศรษฐกิจ นอกเหนือจากนั้นยังมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเมืองแบบประชานิยมในละตินอเมริกาอีกหลายปัจจัย ส่วนในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เช่น ประเทศอิตาลี ออสเตรเลีย หรือแม้กระทั่งประเทศฝรั่งเศสก็เกิดปรากฏการณ์การเมืองแบบประชานิยมเช่นเดียวกันโดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป ดังนี้

สำหรับในภูมิภาคยุโรปนั้น ก็มีพรรคการเมืองที่มีแนวนโยบายแบบเดียวกันกับกลุ่มละตินอเมริกาอยู่หลายประเทศ เช่น ในประเทศอิตาลี เยอรมนี ออสเตรเลีย ฯลฯ ซึ่งประชานิยมในแต่ละประเทศต่างก็เกิดจากเงื่อนไขและบริบทที่ใกล้เคียงกัน อาทิเช่น ปัญหาการว่างงานและปัญหาทางการเมืองหรือสภาวะทางการเมืองที่ไม่มั่นคงซึ่งพรรคการเมืองที่มีแนวนโยบายเดียวกับพรรค

การเมืองในภูมิภาคละตินอเมริกาได้รับความนิยมจากประชาชนเช่นเดียวกันภายใต้สภาวะวิกฤติ ด้านใดด้านหนึ่งที่ประชาชนรู้สึกร่วมกัน เมื่อบริบทเชิงโครงสร้างกับกลยุทธ์ทางการเมืองสอดคล้อง และเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน การเมืองในประเทศยุโรปจึงเผชิญกับการท้าทายของพรรคการเมืองที่ นำกลยุทธ์แบบประชานิยมมาใช้เพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจ เช่น อิตาลี ในช่วงยุคแรกของทศวรรษปี 1990 ประชาชนนิยมแพร่สะพัดเข้าสู่การเมืองของอิตาลีอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเกิดขึ้นของพรรค The Lega Nord ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง แบบประชานิยม (Populist Movement) ยุทธวิธีของพรรคใช้วิธีการสื่อสารถึงประชาชนโดยทั่วไปด้วย ข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย ตอกย้ำถึงอัตลักษณ์ของคนในชาติเพื่อสร้างความปลอดภัย สำนานฉันท์ สลายการแบ่งออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ของคนในสังคม ภาษาที่พรรคนี้ใช้จะเรียบง่ายเป็น ภาษาที่คนทั่วไปตามท้องถนนใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดการสื่อสารที่รวดเร็วและตลกขบขันอยู่เสมอว่าพรรคเป็นของคนทั่วไปและเมื่อพิจารณาจากบริบทเชิงโครงสร้างของประเทศอิตาลี พบว่า เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเมืองแบบประชานิยม สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ทศนคติทางการเมือง ของประชาชนโดยทั่วไปต้องการผู้นำและรัฐบาลที่มีความเด็ดขาด รวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาส่งผลทำให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวผู้นำมากกว่าความสมเหตุสมผลและ ความเป็นไปได้ของนโยบายที่นักการเมืองใช้หาเสียง ในขณะที่เดียวกันเกิดความไม่ไว้วางใจต่อ พรรคการเมืองและชนชั้นนำทางการเมืองที่เป็นอยู่ รวมทั้งมีความปรารถนาที่ต้องการจัดระเบียบ สังคมใหม่ให้ก้าวพ้นจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์หรือชนชั้นอย่างที่เป็นมา ส่วนในกรณีของ ประเทศออสเตรเลีย บริบทเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกิดการเมืองแบบประชานิยมขึ้นมาได้เป็นผลมาจาก ปัจจัย 3 ประการ คือ ประการแรก คือ ภาวะการณ์ว่างงานที่เพิ่มขึ้นสูง ยุคของการจ้างงานเต็มที่ สิ้นสุดลง (Full-Employment) ประการที่สอง คือ ประชาชนตกอยู่ในสภาวะที่ตื่นตระหนกจาก การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่รัฐต้องหันมารัดเข็มขัด ในขณะที่ประชาชนกำลังว่างงานและ ประการสุดท้าย ได้แก่การอพยพโยกย้ายของผู้คนจากประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามาแย่งชิงโอกาสใน สังคมออสเตรเลีย

นอกเหนือจากภูมิภาคละตินอเมริกาและยุโรปแล้วในทวีปออสเตรเลียก็ได้เกิด สภาพการณ์ทางการเมืองดังกล่าวเช่นเดียวกัน กรณีประเทศออสเตรเลียและประเทศนิวซีแลนด์ บริบทเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเมืองแบบประชานิยม คือ

1. นโยบายของรัฐบาลให้ความสนใจกับกระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งยังมีนโยบาย เศรษฐกิจตามอุดมการณ์เสรี นิยมใหม่ ก่อให้เกิดการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ลดการแทรกแซงจาก ภาครัฐ มีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ให้สิทธิต่างชาติเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น

2. รัฐบาลมีความต้องการที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติต่าง ๆ ในเอเชีย
3. การอพยพโยกย้ายของผู้คนจากประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามาแย่งชิงโอกาสในสังคม

จากกรณีตัวอย่างในแต่ละประเทศ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ปัจจัยที่ทำให้พรรคการเมืองแบบประชานิยม (Populist Party) ประสบความสำเร็จมาจากกลยุทธ์ทางการเมืองที่นำมาใช้นั้น มีความสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างหรือสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ลักษณะดังกล่าวของพรรคการเมืองแบบประชานิยมจึงส่งผลให้พรรคประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วในสภาวะสังคมที่กำลังเกิดวิกฤติเนื่องจากสังคมต้องการวิธีการแก้ไขปัญหาระยะเร่งด่วน การตัดสินใจแก้ปัญหาที่เฉียบพลัน เด็ดขาดของผู้นำหรือผู้บริหารประเทศ

12. ประชานิยมในประเทศไทย

นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมไม่ใช่เรื่องใหม่ในเวทีการเมืองไทย ในอดีตเคยมีการนำเอานโยบายดังกล่าวนี้มาใช้สร้างความนิยมให้กับรัฐบาลหรือพรรคการเมืองของตนเองมาแล้ว จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า นโยบายแนวประชานิยมสามารถเกิดขึ้นได้ในระบอบการเมืองการปกครอง (Political Regime) ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบเผด็จการทั้งรัฐบาลเผด็จการที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ชาตินิยมแบบ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลเผด็จการที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมแบบจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์หรือรัฐบาลสหพรรคที่นำโดยพรรคกิจสังคมที่มี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีเพราะรัฐบาลหรือพรรคการเมืองแต่ละประเภทดังกล่าวต่างล้วนใช้นโยบายแนวประชานิยมเพื่อจูงใจประชาชน หวังสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ระบอบที่ตนเองแสวงหาประโยชน์ เพื่อแลกกับความนิยมและความอยู่รอดทางการเมืองของตนเองเป็นสำคัญ

12.1 ประชานิยมแห่งชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในครั้งที่ 2 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นี้เองที่เป็นแนวทางในการนำแนวคิดแบบประชานิยมมาใช้ในประเทศไทยเป็นครั้งแรก จอมพล ป. มีความมุ่งมั่นต้องการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติในสภาวะที่สังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อค้าชาวจีนจึงดำเนินนโยบายบริหารประเทศภายใต้แนวคิดหรืออุดมการณ์ชาตินิยมซึ่งครอบคลุมในทุกมิติของสังคม ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับประธานาธิบดีฮวน เปรอนที่ใช้แรงงานเป็นฐานอำนาจ วิธีการสำคัญของจอมพล ป. ในด้านการการเมือง คือ การจัดตั้งองค์กรเข้าควบคุมแรงงานโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การสร้างความร่วมมือระหว่างฝ่ายจัดการกับฝ่ายกรรมกรซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในการดึงดูดสมาชิกเข้าองค์กร คือ ปัจจัยด้านการเงิน องค์กรประเภทนี้ไม่ได้มีแค่องค์กรเดียวจึงเป็นสื่อให้เห็นว่า จอมพล ป. ต้องการให้แรงงานเป็น

ฐานอำนาจทางการเมืองควบคู่กับการกันแรงงานไม่ให้ไปเป็นฐานอำนาจทางการเมืองกลุ่มอื่น โดยเฉพาะกลุ่มคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ในด้านเศรษฐกิจอาจกล่าวได้ว่า นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. ในยุคแรกที่ขึ้นครองอำนาจ (พ.ศ. 2481-2487) มีลักษณะเป็นประชานิยมแห่งชาติ (National Populism) กล่าวคือ ใช้นโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้การผูกขาดและการดำเนินการโดยรัฐผ่านองค์กรรัฐวิสาหกิจซึ่งเชื่อมั่นว่าจะก่อประโยชน์และส่งผลดีต่อชาติและประชาชนทั้งหลายในที่สุด

บริบทเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการก่อตัวและน่านโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะประชานิยมแห่งชาติมาใช้ในการบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. ที่ผานานนั้นมีทั้งปัจจัยภายในสังคมไทยเองและปัจจัยภายนอกประเทศที่ส่งผลเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ปัจจัยภายในประเทศมาจาก การที่สภาวะการณ์ทางการเมืองหลังการจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ยังคงมีการทำทลายและมีการแย่งชิงอำนาจจากคณะราษฎรของกลุ่มเจ้านายเดิม เงื่อนไขทางการเมืองเช่นนี้ทำให้คณะราษฎรที่เป็นกลุ่มผู้นำใหม่ จำเป็นต้องเร่งสร้างความชอบธรรมทางการเมืองแบบใหม่ให้แก่กลุ่มของตน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533, หน้า 190 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่หะ, 2547, หน้า 38)

ในขณะที่ทางด้านเศรษฐกิจ ปรากฏว่า ชาวจีนอพยพแอทธิพลในธุรกิจต่าง ๆ เกือบทุกด้าน แต่คนไทยซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทและประกอบอาชีพเกษตรกรรมตกอยู่ในสภาวะยากจนข้นแค้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากราคาสินค้าเกษตรกรรมโดยเฉพาะราคาข้าวลดต่ำลงมากสืบเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกประเทศที่เศรษฐกิจโลกตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ (Suehiro, 1989, p. 106 อ้างถึงใน บุญศรี ยี่หะ, 2547, หน้า 39)

บริบทเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นผลทำให้รัฐบาลของคณะราษฎรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม โดยมุ่งเน้นควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจที่ตกอยู่ในมือของนักธุรกิจหรือพ่อค้าชาวจีน โดยที่นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมที่รัฐบาลคณะราษฎรประกาศใช้ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารและการประกันภัย พ.ศ. 2475
2. ประกาศใช้พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการยกยอทรัพย์ของกสิกร พ.ศ. 2475 เพื่อแก้ปัญหาของประชาชนในชนบทจากนายทุนกู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน
3. ประกาศใช้พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2480 ซึ่งให้อำนาจแก่กระทรวงการคลังในการควบคุมบรรดาธนาคารที่ดำเนินกิจการในประเทศไทย